

... Německo vyhrálo mír

V politice není nic svůdnějšího, nežli formulky. Formulka, že „Francie vyhrála válku a Německo mír“, je tak pěkná, že není snadné se ubránit jejímu vlivu. A přece platí, že čím vysoustruhovanější věta, tím je podezřelější. Podívejme se tedy nepředpojatě na stav Německa a na šance jeho politiky v dnešní Evropě.

Jen konec rozhoduje.

Nebylo tajemstvím pro vojenské mise dohodových států, že v Německu nedošlo nikdy k úplnému odzbrojení. Válečnou loď a ponorku nelze utajit, ale již vojenská letadla byla vyráběna v době před Hitlerem, a stejně také ostatní výzbroj. Přesto je po vojenské a výrobní stránce vyzbrojení Německa od nastolení Hitlera výkon více než pozoruhodný. Je právem možno mluvit o moderním zázraku. K tomu přistupuje vybudování silnic a — čeho si evropská veřejnost snad méně všimá — z mnohonásobnění dopravní kapacity železnic, jak co do času, tak co do kvantity. Jestliže mluvčí německého režimu tvrdí, že bylo třeba vyzbrojit Německo, aby konečně ztratilo pocit méněcennosti a aby se zhostilo potupného stavu, a že tedy zbrojení Německa neohrožuje evropský mír, je v tom velký kus pravdy, a současně také doznání slabiny vojenské posice Německa.

Německo totiž vládne dokonalou a moderní výzbrojí, ale nerozřešilo problém jejího doplnění a udržování v případě války. Třebaže zásoby zlata a devis jsou asi větší, než se veřejně přiznává a nežli lze vykalkulovat z různých cifer, finanční posice Německa by v případě války nestačila na doplnění výzbroje a na zásobování armády déle než několik měsíců. Cifry o německých zásobách vojenských surovin jsou dosti dobře známy; u porovnání s ohromnou spotřebou materiálu v dnešní válce jsou nevalné. To platí v míře ještě větší o skladech potravin, na jejichž rychlé doplnění, jak ukazuje politická mapa dnešní Evropy, je málo naděje. Vojenská správa Německa je si vědoma této slabiny a proto věnuje největší pozornost těm druhům zbroje, které je možno doplňovat co nejvíce z domácích surovin. Toto, řekli bychom „autarkistické“ vedení války, se opírá co nejvíce o užívání plynů a spalovacích tekutin, jejichž domácí výroba je skoro neomezená; jestliže jsme nedávno četli článek německého vojáka, jenž hodnotil různé druhy bakterií v boji proti nepřátelskému vojsku a obyvatelstvu, může to být práce z pilnosti nějakého horlivce bez vědomí vrchního vedení; přesto však je nutno za daných okolností počítati s takovým zoufalým pokusem, kdyby Německo šlo do války. Zbrojení Třetí říše bylo nejintenzivnější v dobách nejvyšších cen surovin, což těžce doléhalo na státní finance a nedovolilo provedení druhé etapy, to jest založení velkých zásob surovin. Dnes jsou sice vysoké ceny překonány (v důležitých vojenských surovinách textilních je dokonce cenová deruta), avšak státní pokladny Německa jsou příliš

vyčerpány, aby bylo možno zvýšit podstatně sklady. Nezapomeňme také, že jenom taková výzbroj odpovídá nezaměstnanosti, která vychází z továren, a tedy nikoliv uskladňování kovů a surovin vůbec pro pozdější výrobu. Již v době míru je třeba obnovovat výzbroj ne proto, že schází, nýbrž, že stárnutím se znehodnocuje a je předstihována protivníkem modernějšími modely. Německo prozatím se nemůže pokoušet, aby drželo krok s ostatními státy v tomto směru.

Úspěchy diplomatického buičství.

Pro veřejnost je úspěch v zahraniční politice zdánlivě nejjistějším měřítkem pro situaci státu a tak najdeme nejčastěji asi tuto formulaci v různých obdobích: zatím co Francie se utápí v domácích rozmíškách a ztratila vedení své hospodářské a finanční politiky, zatím co Anglie propadla váhavé politice boháče, jenž se strachuje o své velké jmění — obě evropské diktatury cílevědomě...

Abychom posoudili prvky dnešní a dřívější zahraniční politiky, vyvolejme malou vzpomínku. Je tomu více než 30 let, co francouzský ministerský předseda Rouvier byl německým diplomatickým zákrokem po aféře marocké donucen roku 1905 hodit svého zahraničního ministra Delcassé přes palubu. (Mimoходом řečeno, jedna z velkých poštilostí říšského kancléře Bülowa, která vedla k entente cordiale.) Srovnajme s tím dnešní situaci světa: habešská krise si vyžádala také ministerskou obět, jenom s tím rozdílem, že anglický ministr zahraničí Hoare musil odstoupit pod tlakem veřejného mínění, které nebylo spokojeno s jeho povolností ve věci Habeše. Je pravda, že mír je podstatně ohrožen oběma diktaturami a je pravda, že dobře manévrují při svém vydírání Evropy. Jaké jsou však materiální zisky této buičské taktiky? Itálie dobyla aspoň, za značných obětí, novou kolonii, třeba snad je její cena prozatím problematická. Avšak Německo? Je možno konstatovat nějaký zisk německé politiky zahraniční, jehož by Německo nebylo mohlo dosáhnout bez zbrojení, pouze cestou Stresemannovy Erfüllungs-politiky? Hitler prohlásil, že teprve potom bude Německo se ctí moci se posadit s ostatními evropskými velmocemi ke stolu, až se zbaví potupy bezbrannosti. Nyní Německo je ozbrojeno, avšak kam se poděla jeho čest? To, co prohlásil Roosevelt ve své řeči v Chicagu o 90% mírumilovných a 10% kazimírů, to je jen autoritativní formulace veřejného mínění světového o Německu. Německo se stalo v krajní míře podezřelým z nekalých úmyslů, a stát, jenž sám sebe vmanévroval do takové posice, ztrácí za dnešních okolností velkou část naděje na úspěch. Překvapovací taktika Hitlerova velmi brzo ztratila na účinku, nehledě k tomu, že, jak již řečeno, vše co přinesla, bylo dosažitelné cestou klidného vývoje. Tak jako poražené Německo si získalo určitých sympatií jak mezi neutrály tak i u protivníků, naopak ozbrojené Německo sice zneklidňuje strachem z války veřejnost, avšak utrpělo

morálně více než materiálně získalo. Ne fakt, že se ozbrojilo na základě porušení smluv, které podepsalo, nýbrž, že se ozbrojilo, aby dělalo útočnou zahraniční politiku, to odsuzuje svět. Také Anglie nápadně a okázale začala zbrojit, avšak nikdo to nepokládal za ohrožení míru, nýbrž naopak.

Celkem vzato, Německo je diplomaticky ve stejné situaci jako před válkou, kdy řečnické eskapády císaře Viléma a zneklidňovaly svět. A co nejhorší pro Německo: svět je dnes obviňuje z rušení míru a z nekalých úmyslů i tam, kde jich snad ani není, kde ta či ona tiráda byla pronesena jen k účelům domácí politiky. A druhý rozdíl proti situaci před válkou: dnes nebude třeba přesvědčovat ani Anglii ani Ameriku o tom, že válka nezná izolace, dnes jsou všichni přesvědčeni, že je lépe hned od počátku počítat s nejhrošším, poněvadž tomu nikdo neujde. Velmi jasně to vyjádřil Roosevelt slovy:

v álka je n a k a ž l i v á .

Kdyby dnes vypukla válka, nebude nikomu nejasno, kdo ji zavínil; kapitola o vině, která od podepsání versailleské smlouvy hraje tak velkou úlohu až do dneška, by byla předem jasná. Německá diplomacie Hitlerova rozdělila pro případ války už dnes Evropu předem a nikoliv k svému prospěchu.

Všimněme si blíže toho, co se nás přímo dotýká, Československa a Rakouska. Oba státy skutky i jinak doznávají, že se cítí ohroženy vyzbrojeným Německem. Je-li toto cílem diplomacie, tedy byl Německem plně dosažen. Vojensky vypadá věc takto: před Hitlerem žilo mírně ozbrojené Československo bez strachu, v dobrém poměru s Německem neozbrojeným, a neozbrojené Rakousko v dobrém přátelství a intimitě s ním. Kde je tedy zisk dnešní situace, kde je tedy německý úspěch? Snad v tom, že si Československo hledalo a našlo oporu tam, kde je Německu nejnepříznivější, na Východě? Snad, že Rakousko stojí stále v postoji největšího pozoru? Pro Němce bylo jedno z nejdůležitějších naučení ze světové války, že hlavním příčinou porážky bylo opuštění Bismarckova a garančního paktu s Ruskem. Skutečně prvním velkým počinem německé demokracie po válce byla smlouva s Ruskem v Rapallo 1922. Hitler ji zaměnil za smlouvu s Polskem. Není k zahození, avšak přece nelze říci, že jí získává Německo, nýbrž Polsko, třebaže zisk je asi v případě války problematický. Že Německo počíná pocítovat atmosféru strachu a obav, kterou jeho zbrojení a diplomacie vyvolaly, ukazuje garancie belgických hranic. Je to náplast na špatné svědomí. A když Třetí říše ujišťuje čas od času, že nemá výbojných úmyslů, pak teprve ukazuje, jak špatná je jeho politika: dělat mírumilovnou politiku tak, že z ní jde strach a že se všichni kolem horempádem ozbrojují, je jistě vrchol špatné diplomacie!

Ve srovnání s předválečnou situací, při všech nastalých změnách, jedna věc zůstává stejnou: spolehlivost přátelství Itálie.

H o s p o d á ř s k é z b r a n ě .

Myslím, že není dosti známo, do jaké míry se změnila hospodářská struktura Německa od počátku roku 1933. Příčiny jsou obecně dvojího rázu: jednak snaha po okamžitém odbourání nezaměstnanosti v době nejhorší

světové krise a mimořádně veliké požadavky finanční na zvýšení vojenské zdatnosti. Veškeré hospodářské obtíže Německa lze odvoditi z těchto dvou příčin; světový bojkot naproti tomu hraje jen nepatrnou úlohu. V domácím hospodářství se setkáváme s jedním zjevem, který, myslím, není obecně znám. Je to nejen velké zadlužení státu, nýbrž, co je daleko horší, finance státní přestaly být přesně odloučeny od financí soukromých, tak jako tomu je v každém spořádaném státě. Dnes nelze už od sebe oddělit v Německu úvěr veřejný od úvěru soukromého, a to proto, že k financování užívá říše dodavatelů, jimž platí směnkami, které se zase daněmi odsávají z hospodářství soukromého. Německá říše a veřejné svazky vůbec zřídily k financování ohromných projektů pomocné instituty, jimiž probíhá úvěr; tyto orgány jsou právě na rozhraní mezi ústavami veřejnými a soukromými. Jejich účelem je opatrovat říši prostředky bez inflace, a to je možné jen, jsou-li setřeny hranice mezi úvěrem veřejným a soukromým. Proto také cifry, které uvádějí státní dluhy, nejsou dnes obrazem situace říše, poněvadž vedle těchto státních a veřejných půjček probíhají miliardy, řekli bychom „obchodních dluhů státu“, jejichž zachycení je pro veřejnost nemožné. Tato finanční situace je velmi nebezpečná pro celé hospodářství, které musí počítat s tím, že jednoho dne stát, jehož heslem je „vše pro stát“, se vyzuje prostě zákonem ze svých závazků, které se mu stanou nesnesitelné. Ale již dnes je důsledkem odstranění hranic mezi státním a soukromým úvěrem, že bilance všech německých závodů a trustů, které jsou skoro vesměs dodavateli státu, postrádají spolehlivosti, poněvadž velká část jejich pohledávek za veřejnou rukou je imaginární. Stát potřebuje jen obratem ruky vyhlásit nové daně, přistřížené na určité závody, a jejich pohledávky jsou vykompensovány tímto novým zatížením.

Vnucená výrobní autarkie, která vyvěrá z nemožnosti nákupu důležitých zahraničních surovin, porušila v největších německých podnicích pojem hospodárnosti a racionálnosti. Při nedostatku železné rudy, kterou není možno koupit za hranicemi, je nutno ji hledat tam, kde před 100 lety bylo dolování zastaveno pro nehospodárnost. Železo z takové rudy vyráběné ztrácí soutěživost, avšak k čemu soutěživost v státě, kde cena již vůbec stojí mimo hospodářský počet a je určována něčím, čemu se říká „gelenkte Marktwirtschaft“. Zde zase hranice mezi hospodářstvím soukromým a veřejným je nejasná, a to úmyslně. Nedostatek devis nutí Německo k výrobě mnoha surovin, které jsou drahé a kromě toho nedostihují jakostí přírodních. To znamená nejen zdraženou výrobu, nýbrž také investování velkých kapitálů do továren a zařízení, které mohou obstát jen na domácím trhu, kde jejich výrobky nemají konkurenci.

Pokud hospodářský proces od výrobce ke konsumentu probíhá v říši samé, je vše, co jsme svrchu uvedli, celkem bez vlivu na jeho průběh, třebaže ovšem nikoliv na kvalitativní zásobování konsumenta. Zcela jinak vypadá věc, jakmile tovar jde za hranice a dostává se do konkurence s výrobky jiných států. Celá umělá hospodářská stavba, které nikdo neupřel veliký organizační koncept, přestává fungovat v ostrém vzduchu soutěže. Důsledek toho je, že během roku 1937 cenová soutěživost německého zboží v zahraničí je v nejdůležitějších průmyslových oborech udržována jen politikou exportních premií ve formě devalvovaných druhů

německé marky. A v tom je právě velká dovednost presidenta říšské banky dra Schachta, že s počátku tyto vývozní prémie platili vlastně zahraniční věřitelé Německa, kteří prodávali své pohledávky daleko pod nominálem. Ovšem na dlouhou dobu podobná politika nemůže fungovat, a tak v Německu (na rozdíl od Československa) zlepšení zahraničního obchodu zůstává daleko za zlepšením obchodu domácího, což při dnešních obtížích v devizové politice německé je opravdu fatální. Neprozrazujeme asi žádné tajemství, když tvrdíme, že československý a rakouský průmysl a exportní ústavy obou států za posledních 10 měsíců žnou útokem hlavně na odbytiště, kde německé posice na základě cen a skutečného nebo domnělého užívání náhradních surovin jsou oslabeny; to jsou v první řadě trhy bez devizových omezení, což tím více přichází k duhu oběma průmyslovým státům stredoevropským a vnáší nové obtíže do německé obchodní bilance. Není pochybnosti, že němečtí průmyslníci, kteří v polovici minulého roku podali říšské vládě obsírné a na německé poměry ostré memorandum o poškozování pověsti německých výrobků za hranicemi velkomluvnou propagandou a vychvalováním umělých surovin, správně vytušili poškozování, které z toho hrozí dobré pověsti německého zboží.

Rozhozená síť.

Dnes je každému jasno, že veliká akce Schachtova za hospodářské připoutání menších států od Maďarska na východ až po Perský záliv úplně ztroskotala. Kdo, jako pisatel tohoto článku, slyšel řeči dra Schachta minulého roku v Budapešti, Bukurešti a Ankaře a sledoval jeho jednání, ten nepochybuje, že tento plán rozhodit velkou síť z Berlína až do Iraku byl míněn vážně. Šlo o to, že v době, kdy zemědělské a jiné suroviny neměly odbytu, Německo se nabídlo těmto krisí vykrváčeným státům, že převezme a prodá veškeré jejich přebytky a dodá jim za to vše, co potřebují ze západu. Nic méně a nic více, nežli, že Německo se stane vlastně generálním komisařem dovozu a vývozu těchto menších států. Je to plán opravdu obdivuhodný, neboť znamená nejintenzivnější hospodářskou penetraci, znamená v nejlepší slova smyslu posunutí hospodářských hranic Německé říše o mnoho tisíc kilometrů na jihovýchod. To už není mlhavá koncepce Berlín—Bagdad, nýbrž plán čistě obchodní, jenž mimo jiné zbavuje Německo dalších starostí o nejdůležitější suroviny. Plán jistě hospodářsky promyšlený a uskutečnitelný, avšak politicky prostě utopistický: žádný stát nemůže se prostě vydat hospodářsky do rukou jiného. (Není to ostatně zase nový příklad o tom, jak skvěle německé vlastnosti hospodářské, technické a vojenské ztroskotávají o nedostatky politického myšlení, při čemž politiku můžeme chápat jako jakési světové savoir vivre?). Kromě toho ovšem zlepšení konjunktury se ukázalo nejdříve na trhu surovin, které se staly nejhledanějším zbožím a tím pominula nutnost starat se podobnými prostředky o jejich odbytu.

Kde však se nejvíce projevuje dnešní hospodářská situace Německa, to je střední Evropa. V době, kdy přes všelijaké hospodářské a politické difference veškeré dunajské státy jsou si naprosto zajedno, že jen volný světový obchod může postaviti jejich hospodářství na trvalou zdravou základnu, v době,

kdy každá myšlenka na hospodářskou kooperaci mezi dunajskými státy a na jejich sblížení ve smyslu regionálním je podmíněna co největší volností světové nebo aspoň evropské výměny zboží, — v těchto dobách největší interest na střední Evropě je nucen propadat hloub a hloub politice autarkistické a je nucen celý svůj zahraniční obchod stavět na principu kompensací. Zlepšení konjunktury se ukazuje všude ve světě zvýšenou hospodářskou činností a zlepšením cen po stránce materiální — a úspěšnou snahou po odbourání světovému obchodu krisí nakupených překážek po stránce ideové. Na tomto vývoji ideovém nemá Německo vůbec účasti, poněvadž nemůže opustit princip, že je kupovat jen tam a jen tolik, kolik druhá strana od něho kupuje. Touto shodou okolností ztratilo Německo rozhodně ideové vedení ve střední Evropě a nenabude ho, dokud se mu nepodaří vrátit se k ideologii volné směny; poněvadž pak vázanost zahraničního obchodu v Německu se stále utužuje a poněvadž autarkistická hospodářská politika je také částí hospodářské ideologie nacionálních socialistů, není naděje, že by v dohledné době se Německo vrátilo do vůdčí posice ve střední Evropě. Tím nechceme říci, že stredoevropská kooperace hospodářská dostává nové šance; naopak, snad v uznání svých slabín Německo bude co nejhouževnatěji mařit pokusy o střední Evropu. Vedle ohrožené německé potence v zahraničním hospodářství je jeho posice ve střední Evropě hlavním ukazatelem velkých ztrát. Kromě toho ovšem přestalo v posledních dvou letech být také materiálně největším zájemcem na střední Evropě anebo, lépe řečeno, Německo nemá dnes pro zahraniční obchod dunajských států onen mimořádný význam, jaký mělo až do doby před pěti a šesti lety. Ciferně se projeví tento úpadek teprve za rok nebo dva.

Stále srovnávat se skutečností.

To, co jsme zde řekli, nejsou nové objevy, a přece teprve když si fakta položíme vedle sebe, dostávají správné proporce. Jak je tedy možno, že lidé informovaní a zvyklí myslet ztrácejí veškerý úsudek před vším, co se týká Německa a ukazují nekritičnost, která je tak v nesouladu s jejich názory o jiných věcech? Odpověď není těžká. Všichni, kteří se zabýváme těmito věcmi, propadáme, jeden na krátko, druhý na dlouho, moci slova; dáváme se klamati propagandou, která na nás doléhá a doráží tisíci viditelnými i neviditelnými jehlami. Znovu a znovu opakuje Hitler a miliony bezděkých i k tomu školených propagandistů zprávy o úspěších nového režimu a výpočty o tom, co se vykonalo, tak dlouho, až tomu všichni doma i za hranicemi věří. Je to nejobratnější záměna zprávy o faktu s faktem samým, záměna tvrzení o blahodárnosti určitého počínu s blahodárností skutečně pocítovanou. Slovo a chleba zastupují jeden druhého v politice vůči masám vlastního národa; my v zahraničí se dostáváme stále do styku s lidmi takto infikovanými a není divu, že se zatmění úsudku přenáší na nás. Proto není nic lepšího, nežli čas od času po kopecku si sednout s tužkou k papíru a udělat bilanci za toho, jenž ji nedělá ani ve svých dluzích ani v jiných reálních a imaginárních hodnotách. To je účelem tohoto článku.

Augustin Bosák.

poznámky

Co získala Belgie?

Minulou stredou byla konečně provedena akce, kterou Německo a Belgie chystaly již delší čas. Německo odevdalo Belgii jednostranné prohlášení, jež má v podstatě utvrdit belgickou neutralitu a poskytnout Belgii jistotu, že tato neutralita ji ochrání před možností být strženu do válečného konfliktu. Na německém prohlášení je téměř nejpozoruhodnější, že se v něm od první chvílejevily značné rozpory s prohlášením, jež současně učinila belgická vláda. Zatím co Belgie úředně prohlásila, že „nikterak neztratila se zřetele své závazky, vyplývající z členství ve Společnosti národů“ a dodala, že „v tomto ohledu se nic nezměnilo“, praví se v německém prohlášení, že Německo je rozhodnuto nedotknout se za žádných okolností neporušitelnosti belgického území „s výjimkou případu, že Belgie by v ozbrojeném konfliktu, do něhož by bylo zapleteno Německo, spolupůsobila při vojenské akci, proti Německu namířené“. Rozpor mezi oběma projevy je naprosto zřetelný. Jeví se Belgie jako člen Společnosti národů uznává své závazky, pak také musí uznat povinnost poskytnout francouzské armádě průchod belgickým územím při útoku Německa na Francii. To by však nepochybně bylo „spolupůsobení při vojenské akci, proti Německu namířené“, tedy právě případ, pro který si Německo vyhradilo možnost nerespektovat nedotknutelnost Belgie. Znalci vykládají věc tak, že Belgie, uznávajíc své ženevské závazky, přece jen si vyhrazuje samostatné rozhodnutí o průchodu francouzské armády, jež by podle přesného znění čl. 16 Paktu o Společnosti národů měl nastat automaticky bez ohledu na souhlas či nesouhlas dotčeného státu, v tomto případě Belgie. Nehledíc k tomu, že si tím Belgie nevymohla nic zvláštního — protože přece ve skutečnosti každý stát bude samostatně rozhodovat o průchodu cizích vojsk, i kdyby byl v Ženevě tisíckrát nařízen a odhlasován — má toto pojetí pro Belgii nepříjemný důsledek, že při tak zdůrazněné samostatnosti jejího postupu veškerá odpovědnost padne na ni, zatím co jinak by se mohla krýt aspoň zdáním automatického plnění ženevských povinností. Tato okolnost má určitý význam pro případ, že by později jednou byly rozpory mezi stanoviskem anglickým a francouzským a že by se Belgie z jakýchkoli důvodů cítila nucena povolit francouzské armádě průchod. V tom případě by Anglie měla možnost prohlásit, že Belgie, rozhodujíc samostatně o tomto průchodu a povolivši jej z vlastní vůle, musí sama nést důsledky. Uvádíme tuto možnost, jež je samozřejmě hodně teoretická, zejména proto, abychom ukázali, že chytračení s neutralitou a důmyslné vypočítávání všech možných okolností a způsobů, jak se za nich zachovat, vede nakonec k daleko větší nejistotě, než upřímné a přímočaré usuzování na podkladě daných a nezměnitelných mocenských poměrů, jež nelze žádnými paragrafy přehytračit a přeměnit.

Podkladem belgické zahraniční politiky je přece a navždy zůstane, že Francie a Anglie mají životní zájem na zachování její nezávislosti. Rozvalujíc se na této pohovce bezpečnosti, chytračí dnes Belgie s přeludem německé pomoci proti těmto dvěma mocnostem, jež se k ní vždy budou z vlastního zájmu chovat přátelsky, a poskytuje tak Německu, jež se může jako jediný z jejich sousedů stát jejím nepřitelem, příjemnou možnost vystupovat v úloze rytířského obránce téže země, jejímž zpusťšením před dvaceti lety proti sobě popudil Anglii.

Pátráme-li po příčinách tohoto belgického postupu, dojdeme — jako obvykle ve sporech o neutralitu — k událostem vnitropolitickým. Hnutí pro neutralitu vzniklo v Belgii v době, kdy dnes pomalu zapomenutý rexista Degrelle představoval vážné nebezpečí pro belgickou koalici vládu. Tehdy se koalice rozhodla vzít Degrellovi vřt z plachet a přesvědčit zemi, že má k Německu stejně „objektivní“, ne-li dokonce přátelský vztah jako fašista Degrelle. K tomu arci přistoupila nerozhodnost Anglie i Francie v březnu 1936, když německé vojsko vtáhlo do Porýní. Pod dojmem všech těchto událostí bylo zahájeno jednání o úpravě vzájemného poměru, jež nyní bylo uzavřeno německým prohlášením. Hnutí za kolektivní bezpečnost tím je znovu oslabeno, ale je zajímavé, že právě v této souvislosti Německo užilo slov, která naznačují, že by se na západě nebránilo kolektivnímu zabezpečení míru. V německém prohlášení se totiž vysvětluje tato akce tím, že „uzavření smlouvy, jež by nahradila locarnský pakt,

si může vyžádat ještě určitý čas“. Tím je nepřímou řečeno, že by Německo poměry na západě chtělo upravit kolektivní smlouvou, nikoli smlouvami dvoustrannými, což ostatně odpovídá také tomu, že v poslední době Německo i Italie při mnoha příležitostech prohlašují, že jeden bez druhého určité smlouvy neuzavrou. Jak vidět, zachovávají si diktátoři svou pružnost i v tom, že kolektivní úmluvy uznávají tam, kde z nich mohou těžit.

Pokud pak jde o „příklad, jež nám dala Belgie“, jak se o tom v některých našich listech psalo, stačí říci, že v nedávné době se také naskytl příklad, jež nám dala Amerika, a ten je zcela jiný a daleko poučejší. Jediným, výhradním a vylučným podkladem belgického postupu je totiž, že se tato země těší stále a účinně ochraně dvou nejmocnějších zemí Evropy, Anglie a Francie, jež nemohou připustit, aby se jí zmocnilo Německo a udělalo si z ní strategické nástupiště proti nim. Ti, kdo navrhuji, abychom se zachovali podle belgického příkladu, musili by se svým důmyslem spojit schopnost přenést naši zemi do přímého sousedství Anglie a Francie; pak bychom je rádi považovali za mistry v oboru nejen transportním, ale i zahraničně-politickým. Na jak chabých základech spočívá jejich argumentace, vyplývá i z toho, že musí skreslovat skutečnost, aby jejich tvrzení zněla věrohodně. Jak se to dělá, ukazuje článek „Venkov“ z minulého čtvrtka, v němž se praví, že nyní „Belgie je zproštěna závazků vzájemné pomoci těmto státům (Francii, Anglii a Německu), vyplývajících z úmluvy o Společnosti národů.“ To je otištěno na první straně, ale již na druhé straně téhož čísla je zpráva s titulem: „Belgie neztratila se zřetele svých závazků“. V ní je obsaženo uvedené prohlášení belgické vlády, že své ženevské závazky uznává. Zatím co tedy v celém světě a dokonce i mezi nejlepšími znalci jsou spory o to, jak to je s belgickými závazky, dekretuje „Venkov“ docela rozhodně, že Belgie se zbavila všech závazků, a dělá to zřejmě proto, aby zase jednou ukázal, jak uboze vedle takové Belgie vypadá Československo, jež se jako hloupý jelimánek dušuje, že své závazky bude dodržovat. Roosevelt a jeho prohlášení, podle něhož se nejmocnější země světa nemůže zajistit proti účasti ve válečném konfliktu, neříkal těmto lidem téměř nic. Ale z belgického chytračení, umožněného zcela odlišnou polohou, chtěli by vychytračit zase jeden důkaz, že jednáme špatně, když se řadíme do fronty, v níž je oněch Rooseveltových devadesát procent veškerého lidstva. Přes to a přes belgický „příklad“ v této frontě zůstaneme, protože bližší prozkoumání ukazuje, že Belgie ani žádná jiná země nemůže žádnými paragrafy a dohodami dosáhnout ideální a pro všechny případy zaručené neutrality. Výhrada, vyslovená v německém prohlášení, mluví o tom jasnou a srozumitelnou řečí. jm

Středoevropská a německá vázanost

V písicím člověku je někdy těžko se vyznat. Den co den nebo týden co týden plynou z jeho pera články, ale ukazují jaksi pokračně jinam a čtenáři je celkem ponechano na vůli, aby si vybral, co je mu libo. Najednou však onomu člověku uklouznou dvě, tři nepatrná slovíčka. Stalo se dru Ferdinandu Kahánkovi, vedoucímu redaktoru „Venkova“, že v sobotním úvodníku svého listu vypustil čtyři zrádná slova, která jsme dali do titulu této poznámky. A od té chvíle nemá pro nás jeho vnitřní politické ustrojení tajemství. Je trvale definován a zařazen mezi cítěle — německé vázanosti.

Panu dru Kahánkovi nebylo jaksi vhod, že některé listy, dosud přísně stranické, na příklad „Národní listy“, uvolňují poměr k své politické straně, a že jiné listy, sice nestranické, ale dosud úzce politicky tendující, na příklad „Národní politika“, hledají novou, širší orientaci. Pan dr. Kahánek v této souvislosti zbytečně mluvil také o „Lidových novinách“, které stranickým orgánem nebyly a proto nemají na svém poměru k politickým stranám co měnit.

Ale smysl redakční reorganizace v prvních dvou listech pochopil dr. Kahánek správně: vidí v ní příznak odvratu obecně od stranického tisku, a jakožto zaměstnanec politické strany to ovšem zavrhuje.

„Dnes už patří minulosti převaha stranického tisku v českém i slovenském novinářství,“ žaluje pan dr. Kahánek. „Stranický tisk mají jen republikáni a sociální demokraté. Národní socialisté mají jen jeden oficiální deník. Lidovci mají listy podle krajů a byli jsme u nich svědky, kterak vydavatelstvo svévolně odstranilo název ústředního orgánu strany. Většina ostatních stran má tisk polostranický nebo dokonce soukromý.“

Nad těmito zjevy se v panu dru Kahánkovi probudila starost o demokracii — opravdu, o demokracii! Neboť prý „spouřádaná a disciplinovaná demokracie nemůže úspěšně fungovati bez disciplinovaného tisku“. Na jedné straně prý stoupá ukázněnost politických stran, ale na druhé straně se vzrývá a šíří nezávislý tisk, který pan dr. Kahánek nazývá politický neukázněným a neodpovědným. Napodobuje prý se u nás západ a utíká se v novinářském oboru od středoevropské a německé vázanosti. To prý je veliké veřejné nebezpečí. Spějeme prý k novinářské anarchii, které náš politický život dlouho nesnese. Nezávislému tisku nebude lze ponechat svobodu a vláda bude prý musít pomýšlet na nové tiskové zákony, které tu svobodu důkladně přístříhnou. Takový je smysl Kahánkových úvah.

Domyslíl do posledních důsledků náznaku a nápovědi, které se v agrárních novinách vyskytují už dlouho a které jsme také už mnohokrát slyšeli z úst agrárních činitelů. Návor, že nezávislý tisk je politický neodpovědný, jak známo, horlivě propagoval nebožtík senátor Vraný. A právě před rokem ohrázoval se proti nezávislým listům v zahraničním výboru sněmovny pan generální tajemník agrární strany Žilka, kterému tehdy bylo proti myslí, že nestranické noviny píší jinak, než jemu se líbilo, o zahraniční politice.

Idea, která se za tím vším skrývá, je tato: nezávislé noviny nemají existovat, anebo se jim má nejvýš dovolit, aby tiskly feuilletony; psaní o politice budiž vyhrazeno orgánům politických stran; strany politiku dělají a proto také mají mít výhradní právo o ní mluvit; veškerá kritika se s díky odmítá a připouští se jen demagogie a nadávání, kterým se občas mezi sebou častují stranické orgány, nevyjímajíc koalici.

Na veřejnost by ovšem asi nepůsobilo dobře, kdyby se tato myšlenka vyjadřovala takto bez obalu. Zahaluje se proto do více méně důmyslných a vznešených úvah o politické odpovědnosti. Stručně řečeno, vyvlastňuje se politická odpovědnost pro politické strany, a tomu, kdo je mimo ně, se krátkou cestou vpaluje na čelo potupné znamení neodpovědného živlu. Odtud už je jen krůček k závěru, že takovéto živly nemají do politiky co mluvit a že se jim mají zalepit ústa důkladnými trestními zákony.

Někteří „demokraté“ — a to jsou asi většinou naši zarytí straníci — si představují, že odevzdáním hlasovacího listku je pro občana všechno ukončeno. Zastupitelstvo bylo pověřeno, bude tedy šest nebo kolik let vládnout a občan bude mlčet. Koalici strany dostaly ve volbách většinu, mají tedy monopol politické moci a mohou si dělat, co je jim líbí. Příliš pohodlná demokracie! Sebevědomý občan na toto pojetí nikdy nepřistoupí. Pro něho není volební procedurou věc vyřízena — zůstává ještě problém kontroly.

Kontrola znamená: dal jsem vám důvěru, tedy mám právo dávat pozor, jak s ní nakládáte. K tomu nezbytně potřebuji svobody projevu, abych mohl upozornit jednak vás, kde jste se snad mě důvěra a mému mandátu zpronevěřili, jednak své spolupobčany. Kdybych k tomu měl jen stranické schůze a stranické noviny, bylo by nepochybně s mým upozorňováním konec, neboť se ještě nevyskytla strana, která by se dala ve svém vlastním orgánu kritizovat.

Ale snad ani není třeba rozprádat tyto zásadní úvahy. Stačí vzpomenout si na zkušenosti, jaké jsme učinili s tak zvanou odpovědností politických stran a jejich tisku. Přivedl-li kdo kdy náš veřejný život na pokraj anarchie, byly to politické strany a jejich noviny, které pro demagogii a vzájemnou nevěřivost nebyly nikdy s to přijmout odpovědnost za vládní program a které se přechasto tvářily, jako by naprosto nemohly za to, na čem se usnášeli jejich zástupci v koalici. Právě proto, že naše strany jsou tak málo schopny kázně a odpovědnosti, vznikaly u nás vládní pětky, osmičky a jiná politická konklave, která se usnášela s vyloučením veřejnosti a musela nechat strany a jejich noviny venku se rvát, zatím co se za zavřenými dveřmi dělala konstruktivní politika. A byl to obyčejně nezávislý tisk, který tuto konstruktivní politiku a celkový státní zájem hájil proti neodpovědnosti a politické zbabělosti stran a stranických listů. Je to skutečně krajní smělost, troufá-li si najednou jeden z největších protagonistů stranické neodpovědnosti a tiskové anarchie napomínat svobodné listy ke kázni a odpovědnosti. Pan dr. Kahánek vystrídá už tři politické strany a ještě nedávno sloužil jako novinář skupině — těžko je nazvat to stranou — která svým tiskem rozvrátila a rozešťvala náš veřejný život, jak toho snad není namětníka. Tomuto tisku nebyly svaté ani největší národní hodnoty, ani nejzřejmější státní zájmy, ani nejcistší a nejzasloužilejší osobní autority. Kde bere vynálezce těchto žurnalistických metod odvahy k tomu, aby vůbec promlouval o veřejné morálce a o novinářské odpovědnosti?

Z. S.

Po měsíci

Uplynul měsíc od 14. září. Bude nutno zjistiti a zachovati pro příští časy, jak působila smrt presidenta Osvoboditele. Působila silně na lid. Právor lidu od strahovských plání k Plešnické síni má svoje prosté pokračování, které vzniklo samo sebou: vzniká národní pouť k hrobu u zdi na lánském hřbitově. Vznikla v té době řada velkých a dobrých básní. Byl to silný, tichý úder, s jehož ozvěnou se budeme ještě dlouho setkávati.

Ale podívejme se do našeho politického života; jak málo se v něm ozývá Masaryk, jeho program, jeho metody, jeho upřímnost, jasnost a pravda! A mohli bychom o naši žurnalistice s dobrým svědomím říci: to je masarykovské novinářství? Lid při pohřbu Masarykově jasně dal najevo, že by chtěl, aby všude byl Masarykův duch. Masaryk byl povaha bojovná. Nechtěl boj pro boj, ale nevyhýbal se boji, když viděl jeho spravedlivost a nutnost. Neměl rád nemastnost, neslanost, nejasnost, která neví, co chce. Ve světě se právě bojuje o to, oč Masaryk usiloval po celý život. Je přirozeno, že tento zápas přeskočil i k nám. Lid před měsícem dal jasně najevo, že by chtěl Masarykovu politiku. A čteme-li náš tisk, jak je výrazem souhry a nesouhry politických sil, cítíme více než kdy jindy: jak málo je tu z Masaryka! Jak málo je tu politiky, která by byla uměním i vědou, která by byla službou mravnosti a humanitě! Jak mnoho je tu křečovitého, neupřímného škorpění, které odpuzuje právě proto, že myslíme na toho, který odešel před měsícem a který svým životem nám ukázal politiku docela jinou. Jeho síla byla právě v jeho souladu a rovnováze teorie a praxe, myšlenky a činu, slov i jednání. A tím více cítíme, jak to u nás škřípe. V lidu je více Masaryka než v těch, kteří chtějí vůli lidu uskutečňovati.

V. G.

Demokracie se musí umět bránit

V boji proti demokracii soustředil Adolf Hitler palbu proti parlamentu. Využil každé příležitosti, aby snížil jeho vážnost. Posloužily mu zejména korupční aféry některých politických předáků. Hitlerova metoda je napodobena i u nás. I my máme politickou skupinu — třeba nepatrnou — které je parlament solí v oku. Proto se využívá každé příležitosti k znechucování parlamentního systému a neschůze, ale vytrvale se naráží na systém jiný, prý lepší, výhodnější a m r a v n ě j š í.

Za tohoto stavu věci není maličností případ posledních dnů: poslanec koalici strany (živnostenské) je obviněn z korupce. Žaluje. Soud první instance odsoudí žalované. Ale odvolací senát zruší rozsudek a osvobodí je. Odvolací senát osvobozujícím rozsudkem nad žalovanými odsoudil žalobce.

A co se stalo?

Žalobce — poslanec složil mandát? Nikoliv!

Vedení koalici strany poslance vyloučilo ze strany a vyzvalo, aby se mandátu vzdal? — Nikoliv!

Ústřední orgán strany oznámil, že poslanec přestává býti členem strany, ztrácí všechny funkce a vyslovil politování nad tím, že se vyskytl tento případ právě ve straně? Nikoliv.

Nejenom že nedošlo k tak samozřejmým aktům, nýbrž: pan poslanec koná svou funkci nerušeně dále, říšský předseda strany se postavil za poslance.

Ústřední orgán strany vložil rozsudek k dobru poslance. To za prvé. A za druhé!: Jiná koalici strana, která je od jisté doby jaksi nadřazenou prvé, ve svých orgánech poslance obhajuje a zatracuje „ostouzecí kampaň“ politických protivníků.

A konečně za třetí: Parlamentní instituce — presidium, stálý výbor, inkompatibilní výbor, iniciativní výbor, ani nešpetly. Asi o případu nevědí. „Je něco shnilého...“

Ano. Velmi shnilého. Může snad býti ponecháno na vůli panu říšskému předsedovi, koho chce chrániti, ale nemůže a nesmí mlčeti demokracie. Není dostatečnou výmluvou, že parlament nezasedá, že poslanci jsou na dovolených. Je nebezpečí z prodlení. Bezodkladně se musí vysloviti příslušné instituce. Jasně a přímočaře musí mluvit všichni poslanci, všichni skuteční demokraté. Je nutno pochopiti, že každický případ takového druhu je vodou na mlyn nepřátel demokracie. Demokracie se musí umět bránit. Jako musí býti nemilosrdně vyříznut ze zdravého těla každý nádor, tak musí demokracie bezohledně odstranit vše, co by jí mohlo škoditi. Operujte, chirurgové, dříve než bude pozdě!

Walter.

Zástupové čili spolehlivé kritérium

Ve svém článku „Zástupové“ v 38. čísle „Přítomnosti“ vytkl Ferdinand Peroutka organizaci Masarykova pohřbu, že se dost nepostarala o účast lidu, nebo, jak to Peroutka nazval, „o poslední Masarykovo setkání s lidem“. Toto faktum se potom všelijak omlouvalo a vymlouvalo. Ale kdo měl v této věci pravdu, zda organizátoři či kritik, bylo lze poznat i podle toho, které listy byly s účastí lidu na pohřbu spokojeny. Jisté nikoli náhodou to byly na příklad „Národní listy“ a „Polední list“, tedy orgány stran nebo skupin, které byly vždycky Masarykovými odpůrci. Z. S.

Výlety do Německa a aféra Ruthova

Viedeňský „Telegraf“ přinesl nedávno zprávu, že deputace SdP v Německu chtěla, aby ji přijal Hitler; byla přijata pak Hessem, který projevil s SdP velkou nespokojenost; deputace vypracovala pak memorandum, slibující polepšení; m. j. bylo slíbeno, že do vedení SdP budou přijati další dva členové opozice.

To posiluje tak domněnku, že ústup Kameradschaftsbundu před Kasperovou a Kreisslovou opozicí není jen výsledkem vnitřního jednání dvou hlavních frakcí v Henleinově straně, nýbrž že o této věci bylo jednáno za hranicemi republiky, v Třetí říši. Je možné, aby o složení vedení strany, která říká, že jest loyální, se rozhodovalo za hranicemi?

Ruthův případ znamená vodu na mlýn protihenleinovské opozice v SdP. Znamená oslabení posice Kameradschaftsbundu a další a podstatné oslabení autority K. Henleina, oslabení tak podstatné, že mnozí se ptají, musí-li býti nutně SdP spojována se jménem Henleinovým. Ruthův případ znamená posílení těch, kteří v Německu ukazují na nemohoucnost, do níž SdP byla zavlečena Kameradschaftsbundem. A proto Ruthův případ povede k další radikalizaci SdP už také proto, že vedení SdP bude se snažiti odvésti pozornost jiným směrem. Snad se zvětší počet výletů do Německa. Snad se SdP stane ještě ultramontánnější než dosud. V. G.

Co se Slovenskou národní stranou

Už je tedy jisté, že po smrti Rázusové zůstává slovenská národní strana bez parlamentního zastoupení. Doplatila zle na spojení s ľudovou stranou. Ta ji připravila celkem o tři mandáty. Ľudová strana zachovala se nepěkně ke svým spojencům.

V situaci slovenské národní strany shledáváme nejednu podobnost s otázkami české národní demokracie v přítomné době. Samozřejmě, v menším měřítku. Slovenské národní straně chybí však vliv na průmysl. O to je její váha menší. Byla vybudována na individualitě svého zakladatele a vůdce, slovenského básníka Martina Rázusa. Podobně stála národní demokracie na individualitě Kramářové, jen s tím rozdílem, že na Slovensku to byl básník a v českých zemích typ vyhraněného politického bojovníka. Zakladatelé a vůdci, kteří oběma stranám vtiskali svůj zvláštní charakter, odešli na věčnost. Jestliže se po smrti Kramářové ozývají hlasy hledající východisko pro národní demokracii, slovenská národní strana se ocitá před podobnou otázkou.

Projevují se pochybnosti, zda po smrti Rázusové slovenská národní strana už nepozbyla svého významu a úkolu. Její život se mění v živoření. Myslí se na splynutí s některou velkou stranou, anebo s několika politickými útvary.

Základ slovenské národní strany Rázusovou smrtí padl. Všechno, čím nyní slovenská národní strana disponuje, jsou lidé jen druhého a třetího politického řádu. To by bylo pro každou stranu málo. Tím spíše, že u slovenské národní strany je aparát organizace hodně chatrný. Jsou-li některé strany vybudovány na práci organizačního aparátu drobného typu a smrt vůdce je proto nemůže podlomit, je situace u slovenské národní strany, bez organizačního aparátu a nyní i bez vůdce, zcela odlišná. Zdá se, že tato strana už nemá, co by veřejnému životu na Slovensku dala.

Ať tak či jinak, slovenská národní strana bude nyní ještě více závislou na některé z velkých politických stran. Budou ji k tomu nutit politické i hospodářské důvody. Podle zkušeností z poslední doby je jisté, že to už nebude spolupráce s ľudovou stranou. Mnoho důvodů i hlasů mluví také pro likvidaci strany.

Ačkoliv malá, slovenská národní strana, jako všechny ostatní, není uvnitř jednotná. Shledáváme v ní tři základní prvky. Pokrokově nacionální, autonomisticky nacionální a socialisticko-nacionální. Kdyby slovenská národní strana se rozešla, odejdou naznačené skupiny ke stranám agrární, ľudové a národně socialistické. Slovenská národní strana až dosud vždy spolupracovala se stranou agrární a ľudovou, příklon aspoň části jí k národním socialistům bylo by politické novum. Částečný

přechod k agrárníkům nebyl by žádným překvapením. Vznik i život slovenské národní strany má mnoho souvislostí s agrárníky. Do ľudové strany by patrně přešla skupinka jen malá. Spolupráce s ní tu sice založila ľudácké buňky, jak se ukázalo odchodem některých, i příliš těsnou spoluprací, ale negentleman-ským jednáním ohledně mandátu po Rázusovi ľudová strana u národních pozbyla velmi mnoho na sympatiích. Mimo splynutí národní strany s agrárníky a národním socialisty, za předpokladu, že nepřejde celá strana, nýbrž jen část, zůstává dále ještě možnost splynutí s národní demokracií. Ovšem potom by také musila počítat jen s takovou silou, kterou by sama stačila získat, protože poslední posice národní demokracie na Slovensku byly už rozbořeny.

Je tu několik možností. Dříve nebo později slovenská národní strana bude nucena se některé z nich chopit. Je také možné, že dá přednost samostatnému životu, který však po smrti Rázusové a za daného stavu věcí nebude životem plným. Na vedoucích osobnostech je, aby rozhodli, zda je účelnější rozvinout síly vůdčích pracovníků i prostých stoupců splynutím nebo těsnou spoluprací s velkou stranou, či bídne se utloukat po několik let v malosti až ke smrti. Arnošt Pospíšil.

Kdo vede Českou filharmonii?

V posledních letech klade se na počátku hudební sezony vždy tato otázka. Veřejně vlastně dosud položena nebyla, a mezi hudebním obecenstvem si na ni dosud nikdo nedovedl odpovědět. Letos však se poměry vyvíjejí tak, že musí býti položena veřejně. Stačí snad, že člověk jako dlouholetý účastník hudebního života má zájem na tom, aby naše nejlepší koncertní těleso se vyvíjelo organizačně bezvadně a aby umělecky vyhovovalo svému poslání.

Letos vypadá tedy situace takto: Filharmonie odjela začátkem října na několikadenní turné do Anglie a tamější koncerty bude dirigovati Rafael Kubelík. Vypisuje předplatné na populární cyklus, v němž se u dirigentského pulpu bude s Kubelíkem střídati Šejna, a předplatné na 10 abonentních koncertů, z nichž polovici diriguje Talich, polovici Kleiber. Nechceme se zde obíratí programní stránkou koncertů. Uvažme však fakt, že jako dirigentská osobnost nás před náročným světem anglickým vedle Boultů, Toscaniniho, Mendelberga a j. bude reprezentovati mladý, nesporně nadaný, ale dosud málo zkušený a nevykvašený dirigent jako Rafael Kubelík. Uvažme, že jest nemožno, žádati na Talichovi, že se rozhodl věnovati se především operě Národního divadla, aby zároveň byl šéfem orchestru České filharmonie, a přiznejme mu k tomu i právo. Uvažme dále, že ze zahraničních dirigentů byl pro předplatné koncerty získán pouze Kleiber. Tyto věci nejsou zcela v pořádku. Jestliže nejlepší náš dirigent, jímž nesporně Václav Talich jest, se rozhodl, že přijme funkci šéfa opery Národního divadla a vzdal se funkce šéfa orchestru koncertního, pak pro organizaci České filharmonie bylo by nezbytno buď zvoliti nového šéfa, umělecky odpovědného, aneb jinou umělecky odpovědnou vedoucí osobnost neb sbor takových osob. Ve skutečnosti jest tu jednak jednatelský sbor, v němž jsou zastoupeny mizivou menšinou kruhy umělecké, a pak orgány veřejné správy, které Filharmonii subvencují, jednak jest zde administrativní ředitel, který vedle toho má soukromou koncertní agenturu, jednak jest zde orchestr. Souhrn těchto složek jest neorganický a nedokonale, kompetence jsou nevymezeny a nedodržují se, umělecká odpovědnost jest labilní a nejistitelná, řešení uměleckých otázek neuspokojuje ani kritiku, ani obecenstvo. Víme, že v jednatelském sboru došlo opět ke sporům v nejzávažnějších uměleckých otázkách, ke sporům, které vedly k přechodným resignacím a zejména, že nebývá právě v nejdůležitějších uměleckých otázkách jednotného nazírání mezi jednatelským sborem a administrativním ředitelem, jehož soukromé zájmy podnikatelské od případu k případu nezbytně musí přicházeti v kolís s celkovými zájmy Filharmonie jakožto vedoucího tělesa koncertního. Disciplína a umělecký význam orchestru tím nezbytně trpí.

Tento stav nemůže býti trvale na prospěch ani orchestru a jeho zdatnosti a konsolidovanosti, ani programně uměleckému řízení Filharmonie. Orchester potřebuje autoritativního uměleckého vedení právě tak, jako ho potřebují programové dispoice. Pracovní plán a toto vedení nesmí býti ovládnány zřetely výhradně obchodními a podnikatelskými. Není řečeno, že by toto umělecké vedení muselo býti v rukou šéfa orchestru. Ale ať je má kdokoli, ať umělec výkonný či tvůrčí, ať kritik či skladatel, vždy musí tato odpovědnost zde skutečně býti a nesmí býti přesunována na síly administrativní neb výkonné, a tyto nesmějí si jí ani svémocně osvoovati.

Umělecké vedení České filharmonie musí ruku v ruce s prozíravým vedením administrativním a obchodním mítí tolik pravomocí, aby nejen samo odpovídalo za programy a jich provedení, nýbrž i za správné řešení otázek dirigentských, a musí mítí možnost, aby po této stránce i veškerá jednostrannost, pokud jde o výběr dirigentů domácích a cizích, byla odstraněna. Jen odpovědné umělecké vedení může dosavadní stav zlepšiti.

Musicus.

Nedělitelná humanita

Poslední zasedání Společnosti národů zabývalo se také otázkou emigrantů. Porady se týkaly hlavně dvou problémů. Jednak jde o zrušení Nansenova úřadu koncem r. 1938 a jednak o německé emigranty. Usnesení o likvidaci Nansenova úřadu bylo učiněno již roku 1930 a 1931 a bylo pak roku 1936 znovu potvrzeno. Letos se politická komise Společnosti národů, která o likvidaci jednala, rozešla bez výsledku. Podle norského nároku měly být u Nansenova úřadu soustředěny všechny emigrantské záležitosti a instituce zůstala by také po roce 1938. Norský návrh dovolává se Nansenova, bojovníka za humanitu, a dívá se na otázku emigrace jen se stanoviska dobročinného, právního a humanitního, zatím co Rusové hledí na problém zrušení Nansenova úřadu výlučně s hlediska politického.

Jestliže je správný Litvinovův výrok o „nedělitelném míru“, pak je tím správnější i tvrzení, že je „humanita nedělitelná“. Uvážíme-li pouze, že Nansenův úřad dával svým chráněncům cestovní pasy, že jemu lze děkovat za usídlení půldruha milionu Řeků a Arménů v Bulharsku, když byli vyhnaní z Malé Asie, že ještě roku 1927 pomohl usídlit v Syrii 40.000 Arménů — pak již to jsou činy, které opravňují jeho existenci. Důležitější však, než minulost, je přítomnost. Podle zprávy šéfa Nansenova úřadu, Michala Hanssona, potřebuje nyní 600.000 emigrantů pomoc. Roku 1936—37 zabýval se Nansenův úřad neméně než 130.000 případy.

Zlá je zejména situace německé emigrace, protože ji podmiňují politické a hospodářské poměry doby, kdy německá emigrace začala. Na rozdíl od nansenovských uprchlíků nemá sociální likvidace pro německé emigranty žádnou podporu ani prostředky od Společnosti národů a může počítat jen se soukromou iniciativou. Tím větší význam mají dosažené výsledky. Už to je mimořádně velký sociální čin, že ze 130.000 emigrantů dostalo v posledních pěti letech 70.000 uprchlíků opět práci. Velké sociální nebezpečí německé emigrace je v tom, že z Třetí říše přicházejí a budou i nadále přicházet noví uprchlíci. Doporučuje-li Společnost národů jednotlivým státům, aby usnadnily německým uprchlíkům vystěhovalectví, je to příliš málo, protože sociální zbídačení německé emigrace je stále horší. Vysoký komisař pro záležitosti uprchlíků rozeslal začátkem roku návrh na definitivní úpravu emigrantské otázky, ale odpověď dostal jedinou — z Československa. Prozatímní statut přijalo dosud pouze sedm států.

Norská delegace zdůraznila v Ženevě, že otázka uprchlíků je v podstatě mezinárodní problém a sociálně se dá řešit pouze spoluprací všech vlád. Je třeba otevřít hranice zemí, které mohou přijmout vystěhovance. Je politování hodné, že pro německé uprchlíky jsou ruské hranice již 18 měsíců zavřeny. Emigraci by mohl likvidovat jen úřad, podporovaný všemi vládami a vedený v Nansenově tradici.

Norští zástupci zdůrazňují právem, že otázka emigrace má zásadní důležitost. Zřící se uprchlíků znamená vzdát se humanity, která patří k ideovému obsahu Společnosti národů.

F. B.

Má Jules Verne ještě vliv?

Jednou v „Přítomnosti“ psal Edmond Konrád o tom, že dnešní mládež nečte knihy J. Vernea:

„Sháněl se kdosi v německém knihkupectví po Karlu Mayovi. Příručí povídá: „Jo, pane, ten teď jde. Julius Verne je mrtev, pes po něm neštěkne. Doba ho překonala, všechno, co si vymyslí, je dávno předstíženo. Kam by se hrabal na dnešní vynálezy. Můj vlastní kluk mi jednou řekl s opovržením: tati, jak si to ten trouba představoval, dynamo na vzducholodi.“

Des Anticipations de Jules Verne aux réalisations d'aujourd'hui“ (A. Jacobson a A. Antoni) je francouzská knížka, která může být vedena jako svědek toho, kolik lidí, nejenom z literárního, ale i z vědeckého světa, z nejrůznějších oborů vědy a práce, se inspirovalo J. Verne. Druhé vydání této knížky, hlavně však založení Společnosti J. Vernea (1935) ukazuje, že zájem o dílo J. Vernea neklesá, i když snad ubývá jeho

mladých čtenářů. Také vliv J. Vernea na celou řadu spisovatelů, i našich, byl a je viditelný. Nedávno u nás pořádaly „Rozhledy“ anketu, o vlivu knih z mládí na spisovatele. Byli dotázáni:

„Co jste nejraději četli jako dítě, a co byste četli dnes, kdybyste byl dítětem?“

Josef Čapek říká: „Všechno od Julesa Vernea a ovšem Karla Maye.“ — Josef Hora: „V deseti letech mě napínal i rozteskňoval Verne. Takové události se dály po světě, a já žil tak chudě! Jak za to rostla má fantazie! Také Karel May byl mou četbou, ale po něm jsem se vrátil zase k Verneovi.“

— Josef Kopta: „Ani zájem o Vernea nás nepustil, jen si říkáme, že by měla být omlazena jeho zastaralá čeština.“

Tu vidíme, že nezájem o knihy J. Vernea — aspoň u nás — může mítí, jak ukazuje Kopta, docela jiné příčiny: špatný, zastaralý a často nezrozumitelný překlad. Lidové noviny (1936) uvedly m. j.:

„Je dosti skladeb u Jules Vernea, u nichž je položen důraz na člověka, na jeho statečnost, na jeho dobré i zlé skutky, na jeho dobrodružné osudy. Román „Dva roky prázdnin“ je právě jednou z knih, které jsou zaměřeny na lidi. Nepřipadá dnes zastaralý proto, že jsou dnes o mnoho dokonalejší lodí nežli „Racek“, nýbrž proto, že promlouvají zastaralým jazykem.“

Již Jan Neruda se přimlouval (1861) o překládání J. Vernea: „Mají se také překládati věci obecně poutavé, jako na př. Verne. Přes jistou fabričnost po stránce zeměpisné, fysikální, cestopisné i jinak, je to čtení zdravé a dobré, lid je hledá, nuže, jen Vernea zčeštit!“

Zdá se, že u nás mnoho by se dnes udělalo pro osvětlení díla J. Vernea, kdyby se jeho české překlady opravdu zčeštily. Verne stále působí na dnešní spisovatele. V Evropském literárním klubu vyšla v překladu knihy Jeana Cocteau: „Cesta kolem světa za 80 dní“; J. Cocteau tu úvodem říká:

„Nežli se pustíme do líčení této nové Cesty kolem světa, je především třeba, abychom vysvětlili čtenáři jasně, proč jsme jí vlastně podnikli.“

Naše dětství nic tak nevzněcovalo a nic, žádný globus ani mapa, v nás tak neprobouzelo zálibu v dobrodružství a touhu po cestování jako arcidílo Jules Vernea, tato přepychová kniha v červené a zlaté vazbě, a divadelní hra, podle ní sepsaná a dávaná v divadle Châtelet, kde se vytahovala a spadala zlatá a červená opona.“

Když se sovětští letci zmocnili severního pólu, když došlo k trvalému pobytu několika lidí ze Sovětského svazu u severního pólu, bylo připomenuto, že celá historie měla začátek trochu v e r n e o v s k ý: „18. ledna 1937 vyšla v „Izvěstí“ povídka letce Slepneva, řešící otázku dobytí točny ze vzduchu. Slepnev se vyslovil pro padák, Vodopjanov odporoval a dokazoval: točna musí být obsazena celým letadlem. Ne-trvalo dlouho, a jak se psalo, „v e r n e o v s k á f a n t a s i e“ se stala skutečností nejskutečnější.“

Konflikt ve Španělsku a zápas o Španělsko znovu uvedl do popředí ponorky. Jsou dokonalé, ale daleko ne tak dokonalé, jako „Nautilus“ kapitána Nemo, jak ji viděl Verne. Verne věřil v ponorky již v době, kdy vlády různých států v celku o nich nechtěly vědět.

Verne nepsal jen o technice, o letadlech, ponorkách, elektrině a jině, je také Verne netechnický. Byl hlasatelem technického a strojového pokroku, pokroku civilizačního, ale také skutečného pokroku kulturního. V technice, strojích a silách přírodních, lidstvem ovládaných, viděl pomocníka lidstva na cestě k životu stále krásnějšímu.

Nebyl fantastou, jak se stále říká a píše. Některé části jeho románů mají celé stránky vyňaté z fysikálních a chemických příruček a revuí, jakoby vytržené z různých časových vědeckých diskusí.

Byl průkopníkem technické kultury. I když v jeho spisech nacházíme zřetelné stopy jeho stranicí a zaujetí pro Francii (byla to Francie poražená r. 1870—1871 Německem, Francie, která vydala heslo: Rovnost, volnost, bratrství) pozorujeme, že Verne nebyl jen vášnivým Francouzem, ale že mu šlo o lidství, humanitu. Chtěl, aby věda a technika sloužila všem, celku:

„Milý Williame,“ odvětil Michael Zorn docela upřímně, „mně by byl vítán jako vůdce ten z nich, kdo dovede se dle toho chovati. V této otázce vědecké nemám nijakého předsudku, nijaké národnostní předpojatosti.“ („Dobrodružství tří Rusů a tří Angličanů v Africe“.)

Srovnejte s tím, jak dnes věda byla ponížena na služku politických režimů! Celou vahou Verne bojoval za práva národů utlačovaných. Ve svém „Ocelovém městě“ postavil proti sobě svět moci a ducha, železa a humanity. Kniha „Ocelové

politika

Dr. Karel Kříž:

Hodáčův ústup ze slávy

„Že selže mnohdy pamět generaci
(vždyť není ani pokdy vzpomínat),
poznámkou na okraj, jež do textu se
ztrácí,
jsme chtěli jen pár uzlů udělat:
až přijde jednou součet všeho díla
ta generace, jež vše podědila,
by za dílem kus zřela člověka.“

(Z úvodní básně v oslavné publikaci, která vyšla 21. srpna 1933 jako soukromý tisk pod názvem „Dr. Hodáčovi k padesátým narozeninám“.)

III.

Život dnes čtyřiapadesátiletého dr. F. X. Hodáče se rozpadá ve tři zřetelná období, která se pokoušíme nakreslit: v prvním z nich, plném úspěchů, stoupá k funkci, jež byla charakterisována honosným titulem „generál průmyslu“. V druhém, jež zabírá léta 1929 až 1933, je na vrcholu vlivu jako skutečný velitel národně-demokratické velmoci. Avšak od onoho roku počíná ústup ze slávy. Přes všechno podivuhodné úsilí, jež ho vyčerpává tak, že až onemocní, nedaří se mu jej žádným taktisováním a žádnými obraty zastavit. Přichází nezadržitelně „součet díla“ a čas, ukázat člověka, který za ním stál.

Na vrcholu moci.

„Obyčejný smrtelník,“ píše v citované oslavné publikaci k Hodáčově publikaci šifra „augn“, „dožije se zpravidla jen jedné padesátky. Stoletých, kteří se dočkali druhé, je málo. Dr. Hodáč dočkal se své první padesátky již v roce 1931. Nese datum 1. října 1929, popsána jest ve Sbírce zákonů a nařízení 15/1931 a platí padesát korun československých. Nyní dožívá se dr. Hodáč tedy padesátky druhé...“

Tušíme-li správně za touto šifrou Augustina Nováka, vrchního ředitele Národní banky čs. a ministra financí v úřednické vládě, pak tato vtipná poznámka zvláštní náhodou zachycuje právě data, která ohraničovala vrchol moci dr. F. X. Hodáče. Jeho podpis na 50 Kč bankovce je totiž z doby, kdy byl vynikajícím členem bankovní rady Národní banky a proto mu byla poskytnuta čest, aby jeho jméno se skvělo na bankovce. Jiště druh reklamy, který si nemůže každý dovolit. Druhé datum je vrcholem jeho poslancké kariéry. Léta, jež pak následovala do voleb v r. 1935 patří sice ještě do tohoto období největšího rozmachu Hodáčovy moci, ale tu již byla tato síla nalomena, aniž to kdo věděl. Parlamentní volby v roce 1935 jsou nepopíratelným počátkem konců Hodáčova vlivu.

Příčiny úpadku ležely v Hodáčovi samém: jak jsme řekli, byl to vyslovený politický antitalent. Jen tak lze vysvětlit, že se pokoušel u nás o roli, kterou ve svých zemích hráli Mussolini a Hitler.

Dr. Preiss byl v Německu.

V letech 1933 a 1934, kdy začínal Hitler klásti základy k „Třetí říši“, se také mnohým pánům bank, továren a kartelů u nás zazdalo, že tato metoda, jak zarazit vývoj politické demokracie k demokracii hospodářské, je pro majitele „vested interests“, čili opevněných zájmů, jak říkají angličtí národohospodáři, rentabilnější než obtížné politické zápasy v demokratickém

město“, kde Stahlstadt chce zničit France Ville, město humanity, je dnes aktuální. Lidé, kteří by se v těchto dnech vrátili k červeným knížkám se zlatým tiskem, řekli by: hle, jak je to aktuální!

Je to však tak, jak napsal Edmond Konrád: dnešní mládež nechte J. Vernea. I knihy mají své osudy. Knihy nepůsobí jenom tím, že mají své bezprostřední čtenáře, působí trvaleji; tím jejich čtenáři, aniž by o tom věděli, jdou za myšlenkami, které do jejich duše vložily knihy z jejich mládí. Byly to knihy J. Vernea, kterým se podařilo v desítkách dětských duší vytvořit syntesu víry v technický pokrok a víry v příští humanitu.

Verneovo dílo žije po druhé a zní znovu ve vyšší a čistší poloze v dílech spisovatelů, které jako dětské čtenáře inspiroval, v technicích a vědách, kterým dal podněty k jejich technické a badatelské práci.

Ale Verne žije ještě jinak: stal se měřítkem technického pokroku; stalo se měřítkem to: co Verne předpověděl a co se z jeho předpovědí splnilo.

Je snad skutečností, že se Verne nechte tak, jak se četli za našeho mládí, ale jeho inspirační síla je stále veliká. Ale i kdyby toho nebylo, jsou stále úvahy o tom, co Verne předpověděl a co se z toho splnilo dokladem toho, jak Verne silně působil a připravoval vývoj technické kultury. V. Gutwirth.

Vraždy četníků

rozrušují veřejnost. Od převratu bylo ve službě zabito 85 četníků. Nebudeme zjišťovat, v které zemi jich bylo zabito nejvíce. Spíše je třeba hledat příčiny, platné pro celou republiku. Po převratu se vycházelo z názoru, že vraždy přestanou zlepšením poválečných mravů. Dnes je zřejmo, že tyto naděje se nespínily. Nevyjdeme ani s názorem, že hospodářská krise mnozí příčiny vražd. Za nejužší hospodářské krise padlo ve službě nejméně četníků. Příčiny jsou jinde. Jednou z nich je trvalé zvlčení mravů zločineckého světa. I naši zločinci vidí své vzory v gangsterech a čtou s nadšením o nich. Naše odpodledníky glorifikují kdekerého velkolumpu.

Vedle těchto vnějších příčin vražd četníků jsou mnohé i vnitřní. Systém služby četnické podle zákona o četnictvu z r. 1920 a podle služební četnické instrukce z r. 1894 zastaral. Přestárlá je i výzbroj. Zákon o četnictvu nedovoluje četníkům konat službu v úboru civilním. Služební instrukce ukládá četníkovi, aby chodil „tak zvolna, aby měl dosti času vše pozorovat“, aby větší část své vnější služební doby ztrávil v noci, aby nevodil s sebou psů, a aby do služby byl dle předpisu vyzbrojen. Zločinci jezdí dnes v automobilech. Někteří dokonce i létají. Lecian, chtěl-li být skryt, jezdil II. třídou vlakovou celé týdny. Prostě, četničina se dnes dělá jako v době dostavníků, jak by to as řekl pan ministerský předseda Hodža. Výstroj i výzbroj četníka vyvolává ustrnutí a posměch turistů. Uplatí až po krk, zatížení 20 kg výstrojí a výzbrojí, musí se četníci vyhábat své šavli. Ta plácá se jim mezi nohama a padnou přes ni při každém pokusu o poklus. Bylo by si přát, aby četník byl vyzbrojen podle potřeb své služby, t. j. tak, aby sám měl co největší důvěru k své výzbroji. Dnes ji nemá. Puška se šavli si vzájemně překážejí. Pistole selže při každé třetí ráně. Pistole však smí do služby nosit jen malá část četníků. Zločinci jsou vyzbrojeni automatickou pistolí s dvánácti ranami. Proti takové pistolí není rovnocennou zbraní ani browning. Ale rádná pistole s obuškem by četníkům stačila. Němečtí četníci jsou vyzbrojeni už 50 let jen pistolí a obuškem. Jejich ztráty na životech nedosahují ani třetiny ztrát našeho četnictva. I čs. státní policie je vyzbrojena jen pistolí a obuškem. Proč by tato výzbroj nestačila i četnictvu? Pušky by měli mít četníci jen pro ty případy, kdy sami uznají, že jsou pro určitý výkon služby praktičtější.

Ale ani taktika naší četničiny není na výši doby. Nejtrapnější se to ukázalo při pronásledování brí Hrnů a dnes vrahů strážmistra Látrala. Občané by potřebovali mít „svého“ četníka mezi sebou a u sebe, aby za ně zakročil proti nebezpečným lidem. Četnická stanice je ale desítky km vzdálena a četníka se dovoláš nejvýše v noci. Ve dne se honí za zjišťováním skutečností pro služební příkazy kdekerého veřejného úřadu. Výkonné četnictvo volá už 12 let po reorganizaci. Propracovalo si samo ideovou základnu v knize přes 200 stran. Chce exkarnaci jedinců do větších obcí a motorisaci malých (10 až 20 mužů) oddílů v městech. Tím by byl četník postaven do prostředí jeho povinností a práce. Byl by „při ruce“ tehdy, kdy jej občané potřebují, a povolal by si posilu, potřeboval-li by ji. Za této organizace by si zločinec nebyl nikdy jist, že uteče spravedlnosti. Četnictvo by šlo hned po činu odborně po něm. Čs. zákon o četnictvu je už 17 let stár. Přestárl a je třeba ho novelisovat. B. Mladý.

zřízení. Generální ředitel Živnostenské banky dr. Jaroslav Preiss si v té době zajíždí do Německa, aby se na věci podíval zblízka. A jak se zdá, vrací se se silným dojmem. Píše o svých dojmech dopisy, přesvědčuje o svých nových názorech úzké kroužky „zájemců“, vykládá a poučuje o praktickém významu tohoto nového státního zřízení, které zavedl náš mocný severní soused. Netají se svým smýšlením ani ve společnosti novinářů, kteří zvědavě poslouchají, jak se náš nejnadanější a nejúspěšnější bankéř poučil o nových směrech „hospodářské politiky“ v Německu.

Hledá se člověk, který by u nás dělal něco podobného. Má jím být dr. Hodáč, do té doby přesvědčený demokrat, který o takových možnostech ještě zřejmě ani neuvažoval. Změna je příliš náhlá a předpokládá některé přípravy. Přeorientaci nutno politicky maskovat, je žádoucí občanstvu ukázat novou radikální tvář. Jinými slovy národně-demokratická strana musí z vlády, aby měla volné ruce k agitačním možnostem ve všech směrech. Hledá se také heslo pro naše prostředí. Muž, který to bude u nás dělat, je, jak patrně, již vybrán.

Je však vybrán nešťastně. Synek z bohaté advokátské rodiny, místopředseda Svazu průmyslníků a jeho generální sekretář, mnohonásobný správní rada velkých průmyslových a peněžních společností — byť v té době se správních radovství vzhledem ke své poslancecké funkci vzdal — a prononcovaný „generál průmyslu“, věru to není člověk, který má strhnout masy chudých lidí. Československá demokracie má štěstí, tento muž nebude mítí úspěch. Je to příliš průhledný trik. Demokratičtí mluvčí, politikové i žurnalisti budou mítí lehkou úlohu, aby lidem ukázali, kdo je to, co chce a proč to chce.

Vůdce národně-demokratické strany dr. Karel Kramář je v té době již vyřazen svou vážnou nemocí. Skutečným pánem v národně-demokratické straně je v té chvíli dr. F. X. Hodáč. Tento vůdce hledá roku 1934 usilovně záminku, pro kterou by národně-demokratickou stranu převedl do opozice. Nalézá ji v p r v n í d e v a l v a c i n a š í m ě n y. Záminka nešťastná, politicky špatně volená. Lid jí nerozuměl, slovo je složité, pojem ještě nesnadněji vyložitelný. Národní demokracie odchází ovšem do opozice s velkým vlasteneckým hlukem, ale nerozumí jí ani její voličové, tím méně ostatní lid. Národně-demokratické týdeníky ovšem se nějakou chvílí pokoušejí vyvolat paniku, bez ohledu na škody, které by mohl stát utrpět. Podivné to vlastenectví, které je vede k uveřejňování článku, zasláného ústředím strany, v němž se tvrdí, že proto, že zahraniční hodnota naší měny je snížena, prý u nás hrozí inflace a radí se lidem-strádalům, aby šli vybírat vklady z bank. Vláda ovšem se neleká, neztrácí hlavu a energicky tuto zlovolnou kampaň potře. Je to první velký neúspěch. Národní demokracie je tedy v opozici a její lidé dost dobře nechápou, proč. Ale na tom dr. Hodáčovi v tom okamžiku nezáleží.

Hledá spojence, kteří by za něj dovedli pohnout masami voličstva. Navazuje první styky se Stříbrným, ač ještě nedávno hlasoval ve sněmovně pro votum, kterým parlament vyslovil nepříznivé mínění o počestnosti p. Jiřího Stříbrného. Tento poněkud opotřebovaný vůdce mu asi nestačí a proto láká staříckého profesora Mareše, náčelníka stolní společnosti, která bojuje „za pravost rukopisů“ a říká si „Národní fronta“. Současně se učí dr. Hodáč přebírat nevalně vybraná hesla páně Gajdova. Neostýchá se jezdit po schůzích s p. redakto-

rem Kutem, bývalým redaktorem časopisu „Šejdrem“, týdeníku, který byl krátce předtím poslancem Tomáškem ve sněmovně označen za časopis pornografický. Činí to snad proto, že si uvědomuje, že on, „generál průmyslu“, milionář, který nerozumí lidu a je při tom neřečník a nežurnalista, potřebuje pomoci zkušených demagogů. Ku podivu, neobává se, že by mohl, kdyby se jeho plány zdařily, hrát pak v diktátorské vládě republiky snad jen krátký čas komicky trapnou roli, jež byla p. Hitlerem na několik prvních měsíců jeho vlády přisouzena říšskoněmeckému Hodáčovu dvojenci, průmyslníku Hugenbergovi.

Hodáč zřejmě věří své síle a svým penězům. Je přesvědčen, že čím více peněz, tím větší bude strana. Začínají se kampaně po venkově, na které si národně-demokratičtí řečníci vozí celé kolony autobusů s jakýmsi úderníky, kteří dostávají stravu a dení paušál za své služby. Zařizují se úderné oddíly pod názvem „šedé košile“, přeorientovává se národně-demokratický tisk, schůze se zahajují polnicemi a maširováním jakoby vojensky disciplovaných útvarů. Hodáč vydává týdeník „Polnice volá“ podle říšskoněmeckého vzoru „Ruf der Feldtrompete“. Na místo „Deutschland erwache“ vyrábí mu kdosi pracné heslo „N-N-N“, které má znamenat „Nic než národ“.

Goebbelsův obraz.

Po několika měsících na jaře 1935 se ohlašují v o l b y d o p a r l a m e n t u. Hodáčova strana stupňuje horečné nápor na voličstvo. Napodobení říšskoněmeckých nacistických metod jde do komických detailů. Demokratické časopisy uveřejňují fotografie průvodů Hodáčovy nové strany, vzniklé z dosavadní národní demokracie, Stříbrného Ligy a Marešovy Fronty, která si dává jméno „národní sjednocení“. Umisťují fotografie průvodů „národního sjednocení“ vedle fotografií hahnkrajclerských říšskoněmeckých průvodů. Každý, kdo se na obrázek podívá, vidí, že velká „N“ namalovaná na praporech této staronové československé strany vypadají přesně jako hahnhrajce na praporech nacistů. Národ se zprvu směje. Pak si náhle uvědomuje, že věc je vážná. Začíná boj doopravdy.

Na jedné straně se tedy šikuje „národní sjednocení“. Na druhé straně jsou všechny demokratické strany od pravice, na níž je strana agrární, přes lidovce a socialisty až po komunisty. Jejich úhrnná síla ve sněmovně je právě desetkrát větší než „národního sjednocení“. Avšak „národní sjednocení“ vynakládá na agitaci všechny síly, hluk vytváří dosud nikdy nebývalý, peníze tekou proudem. Všechny strany sice vylepují plakáty, ale ty mizejí v záplavě obrovských plakátů „národního sjednocení“, na němž vidíme dra F. X. Hodáče s pozdviženou rukou a otevřenými ústy. Podobnost s portrety nacistického ministra propagandy dra Goebbelse je tak nápadná, tak pomáhá protiagitaci demokratických stran, že tisíce článků v demokratických novinách a sta schůzí socialistických stran by nemohlo vykonat tak mohutné přesvědčovací dílo, jaké vykonaly tyto Hodáčovy plakáty. Sluší se jich proto vděčně vzpomínat. Ani nejchatrnější koaliční řečník se nemusí příliš namáhat: vytáhne plakát Hodáčův a portret Goebbelsův a má úspěch zaručen.

Hodáč posloužil koalici a demokracii.

Politický antitalent Hodáčův ostatně prokazuje současně vládní koalici službu, za kterou vlastně měla být

dána Hodáčovi zvláštni odmena: dáva koalici volební heslo a umožňuje jí, aby se nemusila navzájem před voliči hašteřit. Pod jakým heslem by se byly konaly v květnu 1935 parlamentní volby, nebýt hitlerovské agitace Hodáčova „národního sjednocení“, si nedovedl nikdo z koaličních politiků představit. Patrně by se musili socialističtí řečníci pustit do strany agrární, agrární řečníci do socialistických stran a do lidovců. Byly by bývaly zbyly četné osobní hořkosti a trpkosti, jako vždy, sestavení vlády by bylo trvalo déle.

Hodáč agrárně-socialisticko-lidovecké koalici z těchto nesnází pomohl. Soustředil všechnu volební kampaň proti „národnímu sjednocení“. A tak z vesela a energicky pálily všechny koaliční i opoziční strany do strany Hodáčovy. Byla to nejjednodušší, třeba nejostřejší volební kampaň v dějinách republiky.

Druhou medaili „pour le mérite“ by měl dr. Hodáč dostat od živnostenské strany. Tato strana dva roky před volbami odešla z vlády pod záminkou, že nemůže hlasovat pro zvýšení obrátové daně. Již delší čas by se byla ráda však vrátila zpět, „osvěživši se“ dostatečně v opozici. Vládní strany na ni v zápalu boje proti Hodáčovu „národnímu sjednocení“ docela zapoměly a tak se jí zdařilo získat za obecné nepozornosti sedmnáct mandátů.

Nevděk světem vládne. Tak i dr. Hodáč sklídl jen posměch, když vše ve volbách dopadlo pro demokratické koaliční strany dobře a živnostenská strana se s velkým úspěchem opět mezi ně vřadila. Každá myšlenka má svou dobu nakažlivosti. Odpykali jsme si dobu nakažlivosti komunistické myšlenky, ale dobu nakažlivosti fašistické myšlenky přečkala československá demokracie s rozhodným úspěchem. Pravíme, dr. Hodáč se zasloužil o demokratický režim u nás a připisujeme mu jeden bod k dobru.

Legenda o čtyřiceti mandátech a její krach.

Nemáme dosti spisovatelského nadání, abychom dovedli popsat náladu, která v dubnu a květnu 1935 panovala v časopisech „národního sjednocení“ od „Národních listů“ přes „Polední list“ až po venkovské týdeníky. To se prostě musí znovu číst. Omámeni hlukem vlastních slov, patřící na nároží ulic, polepené vlastními plakáty, na ulice hustě postlané letáčky s mocnými „N“, na prsa pražské zlaté mládeže obého pohlaví, ozdobená medailičkami s „N“, na auta příslušníků horních deseti tisíc, pyšně vystrkující zvláštní transparenty s „N“, rozhlašovali mocnými hlasy dr. Hodáč svorně s p. Stříbrným, že čtyřicet mandátů, co říkáme, padesát a snad i více, dojde ve volbách „národního sjednocení“. Rozdělila se už ministerská křesla.

Dr. Kramář později napsal, že „něco tak nechutného“ ještě nezažil. Ovšem, v té době dr. Kramář půl mlčky, půl souhlasně šel s sebou. Věřil snad opravdu, že na stará kolena vtáhne do parlamentu v čele přemocné strany a zasedne opět na premiérské křeslo. Tím větší bylo jeho zklamání po volbách. Proto také asi se odhodlal k příkrým slovům v dopise, kterým dával dra Hodáče později do klatby, jež přetrvala i jeho smrt.

Řekněme upřímně, že chvillemi byli zmateni z této neuvěřitelné sebedůvěry i někteří demokratičtí politikové. Pocit nebezpečí vyhocoval však již odpor proti nové politické linii Hodáčově. Dr. Hodáč nesměl se

ukázat ve sněmovně, aby nebylo na něho pokřikováno. Srážel se v kuloárech se žurnalisty demokratických listů, do nedávna mu přátelsky nakloněnými.

Již před volbami rozdělily tři strany, tvořící dosud neustavené „národní sjednocení“, mezi sebe mandáty. Za základ bylo vzato dvacet mandátů. Z nich mělo třináct připadnout národní demokracii, pět Stříbrného Lize a dva Marešově Frontě. Když přešly volby, které ovšem byly strašlivým zklamáním, povedlo se národní demokracii urvat alespoň tolik mandátů, kolik jich do tohoto obchodu dala. Byla to její první a poslední obratnost v tomto politickém obchodě. Vzala si třináct poslanců, Stříbrného lize dala dva a jeden dr. Fenczi-kovi, podkarpatoruskému autonomistovi. Ten sice neměl s „národním sjednocením“ co dělat, byl vzat do počtu jen na lov podkarpatoruských hlasů, ale byl tak šikovný, že svůj mandát si dal smluvně zaručit před volbami.

Oba vůdcové, Hodáč a Stříbrný, však do sněmovny nevcházejí, oba jsou obětí vlastního domyšlivého gesta. Aby dokázal veřejnosti, jak věří předpovídaným volebním výsledkům, přešel dr. Hodáč z mlado-boleslavského kraje, kde by byl bezpečně zvolen, do pražského kraje a dává se zapisovat až na šesté místo na kandidátní listině. Byl si tak jist úspěchem, že dokonce vyložil písemně veřejnosti nejen v „Národních listech“, ale nemýlíme-li se, dokonce na plakátech, „proč kandiduje v Praze na šestém místě“. Toť se rozumí, že kandidoval proto, že „věděl naprosto bezpečně, že zdrcující většina národa půjde za svatými ideami národního sjednocení“. Skutečný efekt tohoto pompésního gesta bylo ovšem jen komické a trapné fiasko. Hodáč po několik měsíců si pak dal pozor, aby se neukázal ve společnosti lidí, zabývajících se politikou. Dva týdny před volbami ohlašoval Jiří Stříbrný v „Poledním listě“, že docela přesně ví, že „národní sjednocení“ dojde v parlamentních volbách čtyřiceti mandátů. Vydrážděn posměchem o několik dní později prohlásil, že nedostane-li jich, vzdá se sám mandátu, i když bude zvolen. O Hodáčovi a Stříbrném říkají jejich bývalí a dosavadní straníci, že lehce se přenášejí přes daná slova. Tentokrát však se zapletli tak, že je musili dodržet.

Těsně před volbami nezbylo dr. Hodáčovi nic jiného, než aby se přivínil co nejtěsněji na hruď Jiřího Stříbrného a „kandidáta mladých“, p. Karla Kuta. Mezi starými národně-demokratickými straníky z toho byla trapná nálada, která se projevila tím, že mnozí staří členové, po výtce tak zv. intelektuálové, vraceli legitimize a vystupovali ze strany. Řada nejlepších lidí odešla. Nikdo však nad nimi v horečce, která ovládala Hodáčovy spolupracovníky, ani nezaplakal. Jen „Národní listy“, honosící se titulem, který si ovšem samy daly, „list kdysi Nerudův“ hodily po nich opovržlivým výsměškem. Teprve později se ukázalo, že odešli lidé, kterých by byla strana naléhavě potřebovala, když rozvažovala svou krátkodechou alianci se Stříbrným.

Po volbách vypukly spory mezi Hodáčem a Stříbrným, jež se stále zostřovaly. „Polední list“ napsal, že „ihned po smrti Kramářově dr. Hodáč rozbil národní sjednocení zrušením úmluvy mezi národní demokracií, Ligou a Národní frontou o rozdělení mandátů“. Ještě letos, 3. října, vzpomínal s nevlídlivostí „Polední list“ na dra Hodáče, poznamenává, že „Hodáč vyterisoval klíč zkracující Ligu. Vynutil zrušení dohody o kandidátkách a při druhém skrutiniu nejneslušnějším úskokem připravil Národní li-

gu o dva mandáty proti úmluvě i proti danému slovu.“ Jak patrně, obviňují se bývalí spojenci ze lži a věrolomnosti, o podvodu a nedodržení slova ani nemluvě. Ostatně takové výtky padaly zhusta v poradách hned po volbách. Nebyly jen spory o mandáty, byly i spory o peníze, jež byly ještě trapnější. Kam dal Hodáč peníze, kam je nedal, odkud je dostal, komu je poslal, to se probíralo ve všech variacích způsobem, který s ohledem na tiskový zákon pohříchu nemůžeme popsat.

Kramářem proklet — téměř všemi opuštěn.

Co dělal v tu dobu dr. Karel Kramář? Byl těžce nemocen. Volební výsledky ho zdrtily. Zachvátil ho prudký hněv proti dru Hodáčovi, kterého považoval, ať právem či neprávem, za autora myšlenky i volební taktiky.

Jeho hněv se obracel proti Hodáčovi, ku podivu, nikoliv proti Stříbrnému. Koncem roku píše Kramář Hodáčovi dopis, který je anathema ve vsí formě. Zatrucuje ho navždy, zbavuje ho všech funkcí a vrhá mu ve tvář výtku na výtku. Obvinění z nepravdy a úskoků není mezi nimi z největších. Je to definitivní rozchod. Nikdy se již nesetkali, nikdy spolu již nemluvili, ač Kramář žil ještě téměř půldruhého roku. Zakazuje mu vstup do „Národních listů“ a pamatuje na to i těsně před smrtí. Vypovídá ho nejenom z vedení listu, ale i z práva, aby do „Národních listů“ psal. Ba dokonce zakazuje, aby „Národní listy“ jen pouhé Hodáčovo jméno v jakékoli souvislosti otiskly.

Dr. Kramář píše dru Hodáčovi 21. ledna 1937:

„Nechci se rozšiřovat o tom, co vedlo k stále většímu napětí mezi Vámi a většinou představenstva... stou otevířeností, kterou u mne znáte, jsem nucen Vám říci, že mým zástupcem dále býti nemůžete. My jsme měli vždy zvláštní význam tím, že mému slovu každý věřil jako naprosté nesporné pravdě. To bylo silou strany a pokud na mně bude, abych naznačil svého nástupce, nebude to nikdo, kdo by nebyl bezpodmínečně pravdivý. Naše strana nesmí mítí vůdce, na jehož slovo nelze za všech okolností spolehnouti! Vůdcem naší strany... po mých zkušenostech... býti nemůžete. Nemohu připustit, abyste byl mým zástupcem nebo dokonce nástupcem. Prostředky naší agitace musí býti čisté, peníze nesmí naše strana kupovat svědomí.“

Snad se v našem politickém životě ještě nestalo, aby byl někdo takovým způsobem odsouzen. Kramář mnil svůj dopis vážně. Nařídil sekretariátu, aby byl rozmnožen a poslán funkcionářům strany. Chtěl si asi zabezpečit, že jeho přání bude splněno. Což nevěřil, že by stačilo, kdyby list dostal jen dr. Hodáč? I to je významné vysvědčení pro dra Hodáče. Nicméně list však rozeslán nebyl. Mezitím se totiž dr. Hodáč dohodl s největším svým rivalem, předsedou poslaneckého klubu Ježkem, se kterým se sešel ve Vídní. Ježek již zařídil, že list nebyl rozeslán. Ale jeho doslovný text nicméně mezitím pronikl do veřejnosti. Dr. Kramář neváhal jeho autentičnost osobně potvrdit.

Dr. Kramář zemřel dne 26. května 1937. Ještě v den jeho pohřbu se sešla s právní radou „Národních listů“ a vyloučila z svého středu dra Hodáče. Od té doby se Hodáčovo jméno v „Národních listech“ neobjevilo. Dr. Hodáč ocitl se bez novin. Jeho týdeník „Národní sjednocení“ je neznám a vychází s vyloučením veřejnosti. Nezbylo mu, než pomýšlet na založení vlastního deníku.

Hodáč se pokouší o reorganizaci strany.

Jako ve své činnosti v průmyslu opíral se dr. Hodáč o dra Preisse, tak chtěl se v činnosti politické opírat o dra Kramáře. Dr. Kramář ho ztratil. Také dr. Jaroslav Preiss ho však po prohraných volbách opustil, třebaže méně divadelním a efektním způsobem, jak je již v povaze tohoto admirála čs. finančnictví a průmyslu. Tento nadaný muž, jehož smysl pro politiku je pozoruhodný, rychle pochopil novou situaci. Obrací a neváhá ujistit všechny rozhodující politické činitele ve státě o svém demokratickém smýšlení. Jak dalece působila při tomto obratu dra Preisse také zkušenost, kterou mezitím učinili kapitalisté všech zemí světa s vývojem věcí v Německu, kde Hitlerův režim se nemilosrdně rozhodl pustit kapitalistům žilou, netroufáme si rozhodnout. Při informovanosti dra Preisse však možno soudit, že o tom dobře věděl.

Mezitím dr. Hodáč obnovil národní demokracii. Neopomněl se ovšem dopustit té chyby, že jí ponechal zdiskreditované jméno „národní sjednocení“. Strana p. Stříbrného zatím po jakýchsi pokusech o „lidové hnutí“, jehož příslušníky však bezohledně Hodáč dal vyloučit ze své strany, vrátila se k svému starému jménu. Skupinka lidí prof. Mareše zmizela v tomto chaosu.

V červnu 1937 mluvil dr. Hodáč na velké veřejné schůzi strany na Slovanském ostrově. Tvrdil tam, že „naše názory se staly obecným majetkem“ a že „národní sjednocení má mnohé názory společné s agrární stranou“. Ohlašuje, že „národní sjednocení“ se přimkne k této největší politické straně.

Touto řečí dopustil se dr. Hodáč opět velké politické chyby. Nenapadlo ho, aby si položil otázku, k čemu je třeba „národního sjednocení“, když bude dělat totéž, co agrární strana? Proč by lidé přímo nešli do této mocné strany? Proč by neagrární strany ve vládě přibíraly do ní „národní sjednocení“, když jim dr. Hodáč předem oznámil, že posílí moc agrární strany ve vládě a ve státě, kterou se právě neagrární strany snaží omezit?

Ostatně: Hodáčův program jest liberalistický, kdežto program agrární strany je pravým opakem toho: řízené hospodářství, obilní monopoly, družstva, zemědělská cla a dovozní omezení jsou jen několika příklady z politiky agrární strany. Což dr. Hodáč nesledoval politiku agrární strany v posledních patnácti letech? Jak může takové — mírně řečeno — nelogičnosti mluvit člověk, který je profesorem národního hospodářství, který býval generálním sekretářem Svazu průmyslníků a byl šest let poslancem? Což ztratil paměť?

Posmrtná kletba.

Dr. Hodáč zatím chystá založení nového deníku a vypisuje subskripční akci. Z jeho velkých přátel v průmyslu mu zůstává jeden jediný dosud věren. Praví se, že je to Jan Baťa. Ostatní ho pozorují s účastí, lhostejností nebo s nepřátelstvím, podle svého temperamentu.

A ještě nyní zasahuje ruka mrtvého dra Karla Kramáře. Dne 8. října 1937 vychází v „Národních listech“ na první straně v nápadné úpravě proklamace „správní rady Pražské akciové tiskárny k čtenářské obci Národních listů“ sepsaná slohem tak rozhodným, že nepřipouští žádných nadějí. Čtete tam tyto významné věty: „Dr. Karel Kramář přikázal však dále důtklivým způsobem členům ředitelství Pražské akciové tiskárny, že

p. dr. Frant. Hodáč nemá býti žádným z púsobem, přímo ani nepřímo, účasten publicity Národních listů pokud jde o jeho činnost v „národním sjednocení“ ... jméno dra Hodáče nebude se tedy v Národních listech vyskytovat ... to byla vůle dra Karla Kramáře.“

Naše hra zatím končí. Hrdina žije dál, neznáme jeho příští osudy. Teď však, jako ve starých dramatech, dejme po spuštění opony ještě vystoupit třem svědkům. Dvěma politikům, z pravice a z levice a jednomu průmyslníku. Ozáříme náš portret ještě těmito postranními světly. A mravním naučením se příběh ukončí.

literatura a umění

Anton Kuh:

Toscanini proti Furtwänglerovi

Nad Salcpurskými hrami stahovaly se v posledních dnech léta těžké mraky, které nikdo ze vznešených mezinárodních zákazníků nepostřehl. Kapelník Arturo Toscanini — dokonce ani okolnost, že mu horliví reportéři přidělují přívlastek: titanský a bouřlivácký, nesmazala nic ze skutečnosti, že jím opravdu je — udeřil jednoho dne v ředitelně na stůl: „Ať se pan Furtwängler rozhodne!“ volal, „Bayreuth nebo Salcpurk — obojí nejde!“ Až doposud se vyhrazoval tak samozřejmě a mlčky nejdůležitější hvězdě v Salcpurku samotnorát nad hrami, že bylo nutno snést tuto nádhernou bouři s trpnou sklíčeností. Ředitel seděl jako zařezaný, příslušný ministerský úředník právě tak, pan Furtwängler stál bledý jako stěna a Bruno Walter, chlácholivý na obě strany, kdykoli se dostanou do sporu moc s uměním, pokoušel se věc uklidnit. Ale uklidňujte přesvědčeného genia, jemuž je tvoření jasnou násobkou! „Ne!“ zvolal, „to nejde. Pan Furtwängler nemůže současně trhati plody v Salcpurku a zdobiti se norimberskými vavříny. Příští rok se v Bayreuthu nehraje. Chápu, že je pro německého dirigenta za takových okolností lákavé nastudovati v Salcpurku operu. Já však trvám na jasném rozhodnutí. Salcpurské dílo je dílo humanity, dílo hudebního evropanství. Kdo se k němu nemůže nebo nesmí bezpodmínečně znát, ať se do věci nemíchá“. A končil: „Buď já nebo pan Furtwängler!“

Ať už je Toscaniniho výrok doslovný, nebo ať je to pouhý jeho smysl — hromy hřměly a blesk udeřil. Úřední místa se sice snažila z ohleduplnosti na něžný výhonek „cizineckého ruchu“ vyložit celý výstup jako „věcnou výměnu názorů“, která měla naprosto kolegiální charakter, a také pan Furtwängler nyní sděluje v otevřeném dopise, že byl dotyčný rozhovor venkoncem přátelský. Inu, skutečně, židle nelítaly a v malé ředitelně doktora Kerbera se sotva jednalo podle zvyků Wilhelmstrasse. Můžeme-li však nevhledně a úřední slovíčko „jednoznačný“ vůbec použít pro označení diskuse, tedy právě v tomto případě Toscaniniho přátelského prohlášení.

Jádro celého střetnutí se dá lehce vyloupnout. Státní rada Furtwängler, apolonská veličina dnešního Německa, měl až do letošního roku zakázanu účast v Salcpurku a zakazu se ochotně a poslušně podvolil. Známa kulturní dohoda z 11. července a úsilí doktora Kerbera věc změnilo. Státnímu radovi se popustila politická vesta, aby se mohl volně uplatnit za hranicemi. Dirigoval Devátou symfonií: a to byla jediná

věc, včetně všech Toscaniniho oper a koncertů, kterou přenášel německý rozhlas. Dirigent Toscaniniho úrovně nemusí vůbec trpět přecitlivělostí slavných lidí ani uměleckým egocentriem, aby to považoval za příkoří a zkracování.

Tu neděli dopoledne, kdy se měl konat Furtwänglerův koncert, sjížděly se do Salcpurku proudem z Reichenhallu, Berchtesgaden a bůh ví odkud autobusy, ověšené hakenkrajclerskými fangličkami. Jejich pasažéři dostali výjimečně povolení přestoupit hranice — jindy tak těžko dosažitelné — a deset marek na penězích na dlaň. Vypadali celkem spíše nakomandovaně, než uchvátaně. Žádné postavy mezinárodního výrazu, spíše sádelnatí tlouštíci, prahnoucí po metafysice — konfekční středostavovská sáčka, které jindy přitahuje genius Richarda Wagnera do Opery. Vystoupení vyčouhlého dirigenta s prometheovskou pleší vyvolalo důkladný hluk, dobře rozhlaselem přenosný, Beethoven byl oslavně vydupán. Pak se vznesla symfonie a neznela vůbec tak krásně, jak v Bayreuthu doufali a jak si přáli. Lidé, kteří nepřišli autobusem, sotva potlačovali zklamání. Furtwängler pojímá dílo příliš ze široka, jakoby je rozmazával kadidlem, říkali; dává se unášet příbojem, místo aby jej zdolával a vyvolával; motá se v olympijských výšinách; rve si rovnou z nitra „pocitovost“, která se v říši tolik žádá — je to faustovské gesto místo Beethovenovy hudby.

Jim to však lahodí. Vyrožený náklad autobusů bouřil a hřímal. Po koncertu okamžitě začalo vyjednávání s dirigentem o účast v příštím roce. A právě v té chvíli sjel blesk — blesk Toscanini. Stálí hosté kavárničky Bazar, odnože bývalé „Romanisches Caféhaus“ v Berlíně, Café du Dôme v Paříži a vídeňské kavárny Herrenhof — tito sběrači informačních a novinářských špačků, redukovali chvatně bouři v ředitelně na pouhou příhodu, jakoby se primadona Toscanini pouze bránila zásahům do svých výsostných práv. A hned na to zazněl, jako zpěv nad vodami, starý, nudný, prohaný výrok: politika se nemá slučovat s uměním!

Prosím, já budu ihned slučovat! Ale před vším otázkou: kdo slučuje? Bayreuth nebo Salcpurk? Toscanini nebo Furtwängler? Salcpurk doposud dokazuje nadpolitického ducha nejen tím, že připustil každého, kdo je schopen aktivně nebo pasivně se účastnit umění — ať účinkujícího nebo návštěvníka (odtud právě ta klatba, ke které byly po léta odsouzeny v německém rozhlasu slavnostní hry v Salcpurku) nýbrž také okolností, že pan Furtwängler, Prometheus v hodnosti státního rady, mohl tam veřejně projevit svůj vztah k Beethovenovi. Je nemyslitelné, že by si to mohl dovolit třeba jen Bruno Walter v Bayreuthu, přes svou snášelivost, Bayreuth je musikální aréna, kde se sluní mocní. Salcpurk byl stvořen v původním i dnešním pojetí proti této hrubé moci. V Bayreuthu smí rozkvetat ten, kdo sklonil šíji před mocí. V Salcpurku ten, kdo o ni nedbá. Tak se dá opsati i páně Furtwänglerova příslušnost podle toho či onoho působitě. Sklonil se před krotiteli, dává se s nimi fotografovat, zdobí barbarské násilnictví svou hudební přítomností, tvoří most mezi hudbou a anti-hudbou — chci říci mezi Beethovenem a Streicherem — a jen váhavě ujišťuje v soukromých dopisech a hovorech, které jsou bez riska, že se nezměnil a mění se okamžitě, jakmile mu štáb kantorů tiše poklepe na rameno. V cirkusácké řeči se tomu říká „dresura na svobodě“. Beethoven a Mozart smějí se rozvíjeti v tak zvaném předepsaném rámci a smějí vydávat opačné svědectví o tom, co znamenají. V Salcpurku tomu je (nebo bylo až do kulturní dohody?) vždycky naopak. Nikdy tu nespřádali z hudby a moci svatouškářskou harmonii, která držitelům moci dává pak právo, aby volali: „Naše hudba je nad vši politikou!“ Neboť: nepodvoliti se škůdné moci — jen to znamená být nad politikou. Ale Němec, dobromyslný

zaměstnanec každého světového názoru, který nad ním vládne bodáky, dává se ze srdce rád krmit ve své kleci hudbou, jakoby to byl neutrální, nadpolitický pokrm, poněvadž při něm zapomíná, že je věznem politiky. A našel takové zalíbení v nadpolitické hudbě a vůbec ve všem nadpolitickém, že od té doby víme: kdo vyslovuje v Německu slovo nadpolitický, míní tím: poslušný do prava.

Pan Furtwängler ve svém dodatečném dopise hude starou, dutou úvodnickářskou melodii: „Velcí mistři Wagner a Beethoven nemluví svým dílem pouze k národu, nýbrž k celému světu.“ A smí celý svět také mluvit k těmto mistrům? „Řídím-li tedy dnes v Bayreuthu Wagnera a zítra v Salcpurku Beethovena, nemá to s politikou nic společného.“ Das klinget so herrlich, das klinget so schön! — zpívá mouřenín Monostatos. Ale „dnes“ a „zítra“ není v té větě náhodné. „Dnes“ znamená: politika to zakazuje. „Zítra“ znamená: politika to dovoluje. A všechno dohromady, že nemá s politikou nic společného? „Výčitka, že se umění politisuje, padá spíše na ty“ — (dosad' místo „ty“ klidně „toho“, neboť přes všechnu přívětivost je ovšem míněn Toscanini) „kteří zřejmě předpokládají, že v Bayreuthu a Salcpurku slouží jiným účelům, než umění. Kam bychom dospěli, kdybychom dokonce i my hudebníci ztratili s očí význam svých hudebních velikánů?“ Na konec praví: „umělci musí zůstat otevřen celý svět.“ Správně — „a chi ella dice questa cosa?“ mohl by opáčit Toscanini: „komu to, pane, vykládáte?“ Ale svět, jenž jmenuje státní rady a hudební vůdce nechce zůstat umělcům otevřen — a právě proto je to politická věc, když někdo, kdo v něm zůstal, dělá někde jinde hudbu.

Nedějme se frází zahnat do slepé uličky a slučujme klidně umění s politikou, jak je slučuje Toscanini. Víra, že umění nemá ve vyšším smyslu s politikou nic společného, je bludná. Právě Toscaniniho výbuch ukázal, jak nádherně logicky spadá u skutečného umělce jedním směrem. Čtyři dny po hádce v ředitelně dirigoval jednaosmdesátiletý stařec C-moll symfonii Němce, Nadněmce Johanna Brahmsa. Přízvěmi vypadalo poněkud jinak, než v den Furtwänglerova dirigování. Místo nákladu, který vyplivly autobusy: skuteční posluchači, vášniví hudebníci z celého světa. A místo unešeného zaklínače se zpáteční jízdenkou do Třetí říše: skoro krutá věčnost tohoto jemného člověka, jemuž je hudba ideálním militarismem: bojovnou, zvučící exaktností. Nad čelem mu svítila svatozář svatě neúprosné násobilky, základu duchovní i smyslové harmonie. Tak vyznělo provedení abstraktní, trochu příliš důkladné symfonie Němce Brahmsa jako šumná polemika s Furtwänglerovým pojetím Deváté z předešlé neděle. Neboť tehdy stál v osobě dirigenta na podiu naprosto opačný, dnešní německý živel: rozvláta a vzedmutá, titansky gestikulující mlhavost, těžký porod tak zvané kosmičnosti z „pocitovosti“ (sazečský šotek to vždycky změnil v komičnost), ten celý plamenný podfuk, který my laici nikdy nemůžeme přikontrolovat, třebaže podle početnic i podle sluchu víme, že tu něco není v pořádku, ale že právě tato mystická a nepřesná bombastičnost souhlasí s frazeologií dnešního Německa.

Přesvědčený matematik umění (jako Toscanini) nemůže podvádět. Ví, odkud pramení přesnost a odkud nabubřelost. Ví, že genius je ztělesněný charakter právě tak, jako že charakter je geniova pátěř. Smlouvání v říši zvuků je mu jen ozvěnou smlouvání v říši zásad. Umělec nemůže jednat tak nebo onak. Nemůže se rozhodovat mezi Bayreuthem a Salcpurkem. Umění, podmíněné zákazem nebo povolením držitelů moci, ztrácí matematický základ. Toscaniniho hněv v salcpurské ředitelně je novým důkazem třpytného nadání dirigentského. Jaká útěcha je to v této době, jejíž vodnatý oportunistus vypadá, jako by se rodil z úřední zprávy, vy-

skytne-li se tu a tam muž jako Toscanini, s tvrdošíjností, která se nedá zlákat žádné flétné smířlivosti, v níž dnes sousedí přátelé s nepřáteli. Zůstává ovšem otázka, jak daleko doprovodí tohoto starce ve znamení kulturní dohody úřední blahověle na takovém scesti? Jinými slovy: má umělec právo prosazovat své nadpolitické vyznání proti politice? Furtwänglerův nadnacionalismus chutná vyznavačům nacionalismu nepochybně lépe. Rozhodně se setkáme příští rok buď s ním nebo s Toscaninim u salcpurského operního pultu — s oběma současně jistě ne. („Weltbühne“.)

do ba a lidé

Josef Krejčí:

Triumf mužství

Je třeba, abych několik slov předeslal úvaze, ke které — přiznávám se — dal popud „Ruthův případ“. Rád bych se vyhnul jakémukoli nedorozumění. Šosácká zvědavost, žádostivě nakukující do cizích postelí, je zahanbuující. Naproti tomu je naléhavě třeba, abychom uvažovali o hlubších spojitostech mezi chorobou pudu a chorobou doby.

Co to vlastně je „mužství“?

V naší době se stalo „mužství“ nepopíratelně velmi moderním. Žádný spisovatel, který na sebe dbá, si dnes toto slůvko neodpustí. Kdo však zůstal trochu staromódní a zkoumá slova a skutečnosti podle jejich podstaty, zjistí s pocitem hluboké stísněnosti, že asi není mnoho věcí v pořádku.

Každý člověk, každý národ a každá epocha mívají plná ústa právě toho, čeho se jim nedostává. To je stará zkušenost. Člověku, který věčně ujišťuje, že je poctivec, se každý vyhne — pravděpodobně je to darebák. S národem, jenž nepřetržitě utvrzuje sám sebe, že je na celém světě nejvěrnější, je lépe raději neuzavírat smlouvy. Pravděpodobně s nimi bude zacházet jako s hadry. Době, která se sama hlučně nazývá „velikou“, musí instinktivní člověk nedůvěřovat. Pravděpodobně je to zvláště trapná doba. O ryzích vlastnostech, o samozřejmých věcech, o nesporných hodnotách se příliš nemluví.

Pokud jde o „mužství“, nedá se přesně definovat, jenom přibližně opsat: patrně se pod „mužným chováním“ rozumí směsice robustnosti, přisnosti, násilnictví, odpor k něžným a sladkým radostem života, neláska k měkkým pocitům, opovrhování soucitem, vyloučení citlivého svědomí, uctívání tělesné síly a „nebezpečného života“.

Zdravému člověku není jasno, co je na takovém životním stylu milováníhodné. Zdravý člověk žije v lадném souzvuku s radostnými počitky života. Samozřejmě i zdravý člověk se může dostat do bojovné opovice proti místnímu a časovému prostředí, tedy může se stát revolucionářem. Stává se jím však výhradně proto, poněvadž věří, že ty nebo ony společenské přehrady, předsudky nebo nedostatky zkracují jeho životní štěstí nebo štěstí ostatních lidí.

Veškerá lidská kultura vyrostla z přichylnosti k životu. Srdečný souhlas se životem — chápejme to doslovně! Jedná se o souhlas s tělesnou a duševní lidskou povahou, s krajinou, s chlebem a vínem, se sluncem a deštěm, se smíchem a radostí, s láskou a ženou, s dětmi a hudbou, s řečí a s hrou představivosti. Z takových velkých a drobných věcí se skládá život. Kdo se s nimi dovede dohodnout, je zdravý. Kdo se snaží „překonati je“ nadutou abstraktní konstrukcí, vyloučil se z přírody. Nechť takový „vítěz“ bere sebezvučnější slova do úst a sebevíce předstírá „titanismus“ — je maličký a ubohý.

Lidé skutečně velcí jsou srozuměni se životem a dostávají se proto někdy do prudké opovice proti poměrům a nařízením, životu nepřátelským. „Světobol“ je pubertální zjev. Mezi dvanácti a šestnácti lety má rádny chlapec dokonale právo „opovrhovat životem“ a „stydět se za své tělo“. Do- rústá-li, nepřekonává život, nýbrž pubertu. Anebo se z pu- berty nevymaní a je tedy nemocen. Stísněný pocit vůči ži- votu (který nesmí být samozřejmě zaměňován s odporem proti těm nebo oněm potížím života, jež vytvořil člověk), tato stísněnost je první vážný příznak choroby. Nikoli, to už je choroba sama.

Známe ji, naše doba je jí plna. Jednou se projevuje tím, že nemocní („celý ten směr mi nehoví“) by nejraději vy- mazali těch několik mizerných evropských století od bitvy v teutoburském lese — nic méně a nic více. Po druhé se pro- jevuje v přání proměnit člověka v kolektivní mravence. A právě tak často se nemoc jeví v uctívání „mužství“.

Z nesnáze nehotového jinocha, jenž si neví ještě rady s na- léhavou potřebou lásky, stává se životní názor. Poněvadž se svět nehotovému prozatím odpirá, chce jej změnit „od zá- kladu“, totiž právě bez těch životních složek, ke kterým pro- zatím nemá přístup. Toto svízelné životní období (přes vše- chno zoufalství bouřlivé, krásné a tvůrčí) ústí v rostoucí shodu se životem. U muže to znamená: ve shodu se ženou. Podstatné měřítko v posuzování zralosti jak ojedinelého muže, tak celé kultury, je vztah k ženě.

To nemá nic společného s primitivním feminismem. Spíše je v tom obsaženo „das ewig weibliche“, jehož vzýváním končí Goethův život a dílo. Je to poznání zralého muže, že je nutno dospěti k chápání mateřství, chceme-li vyčerpát ta- jemnou hloubku a veškerou krásu života. Kdo opovrhne ženou, opovrhne životem. Kdo oslavuje „mužství“, je životu nepřátelský. Jediný pohled do nabubřelé literatury „muž- ných“ dává všechny reální důkazy: je to literatura, zamilo- vaná do smrti, do „heroického zániku“, do „opojení zkázy“, do vražedných orgií války. „Mužství“ vzniká z nepřátelství k životu — ústí v něm.

Smíme trpět homosexualitu?

V tomto smyslu se homosexualita stává velmi vážným spo- lečenským problémem. Sexualita, životní styl celé skupiny, která společensky působí, propůjčuje neobyčejně podstatná měřítka k posouzení její kulturní hodnoty.

Je-li jednotlivec homosexuální, týká se to — mimo něho — jen psychologa, lékaře a zákonodárce. Jak se má společnost chovat k homosexuálnímu jednotlivci, o tom se rozumní a kulturní lidé pravděpodobně snadno dohodnou.

Sexuální život dospělého člověka, který jedná svobodně a neomezuje svobodné rozhodnutí nikoho druhého, spadá pod jeho vlastní odpovědnost. Je však věcí společnosti, aby homosexuálnímu zákonem znemožnila (jako ostatně každému členu lidské společnosti), aby omezoval svobodné rozhodování kohokoli jiného nátlakem, podvodem nebo úplatkem. Kdyby společnost chtěla takto zacházet s homosexuálními, neznamenaloby to, že by homosexualitu „uznala“. Neuzná- valo by se zholo nic, jen právo člověka, aby se na vlastní odpovědnost ochudil o statky kulturní a životní — pokud nenutí nebo podvodně neláká někoho jiného, aby se ochu- zoval také. Z čehož následuje, že žádná státně organizovaná společnost se nemůže rozhodnout v záležitosti homosexuality k bezmeznému „laissez faire“, neboť člověk organizovaný ve společnosti, přebírá úlohu, které se nemůže zbavit: uvést v soulad svobodu jednoho člověka se svobodou druhého (nebo, což je totéž, individuální svobodu se společenskou disciplínou).

Homosexualita je téměř vystoupení z přírody, tedy ne- přátelská životu. Nemáme důvodu, abychom diskvalifikovali homosexuálního jednotlivce — má-li kvality. Právě tak ne- máme důvodu, abychom v homosexualitě ojedinelého člo- věka spatřovali „rovnoprávnou“ životní formu. Avšak nej- pádnější důvody mluví proti tomu, aby společnost — pokud chce zachovat kulturu a podstatné životní hodnoty — dovo- lovala homosexuálním kolektivním skupinám, aby určovaly tvářnost doby nebo dokonce, aby získávaly moc. Společnost, která usiluje o život a o kulturu, má vůči jednotlivému homo- sexuálnímu zachovávat ozbrojenou neutralitu, ale proti homo- sexuálním skupinám musí válčit.

Homosexualita jako spiknutí.

Skupiny homosexuálních mužů jsou spiknutí a sice zvláštního rázu. Mužové, kteří se spolčují na základě duševní nebo politické shody, stávají se po případě také spiklenci — totiž tehdy, když doufají, že dosáhnou společného objektivního cíle tajnými spikleneckými metodami, to je více méně sku- tečný vztah mezi objektivním cílem a technickým prostřed- kem. Ale muži, kteří se spolčují pro společné homosexuální sklony, jsou spiklenci a priori, spiklenci o sobě.

To není nějaký neblahý osud. Zásadní spiklenecké chování takového „Männerbundu“ (jak to nazývají Němci), je reálně odůvodněno: muži, kteří se sjednotili pro společné homo- sexuální sklony, nacházejí se ve společné opovici proti ostatní lidské společnosti. S počátku mají tísnivý pocit, že jsou „jiní“ a později z toho vzniká s přehnanou, vzdornou pýchou vě- domí, že jsou „lepší“ a že jsou „povolání vládnouti“. Homo- sexuální jednotlivec se považuje za vyřazeného outsidera; ve skupině se cítí jeden potvrzován druhým. Jednotlivec se ocitá na rozcestí, homosexuální kolektiv se považuje za elitu. Příslušníky takového kolektivu nepoutá k sobě nic, vyjma tohoto velikého tajemství. Tak se stává tajemství a spikle- nectví podstatou skupiny. Cíl spiknutí tu není předem, nýbrž dodatečně (a proto se dá tak snadno vyměnit za jiný). A ko- nečně: duševnímu rozpoložení homosexuálního člověka na- prosto odpovídá názor, že svět je „plný ďáblů“, neboť homo- sexuální žije v neustálém střehu, obklíčen, špěhován a ob- klopen nepřáteli. Jakmile se tací lidé spolčí, nabývá jejich spolek rázem všech prvků bojovného podniku, který se cítí ostatním světem nepřátelsky ohrožen. Neboť jedním ze základních zjevů skupinové a davové psychologie je právě okolnost, že totéž, co osamělého člověka děsí a nahání mu hrůzu, činí ho uprostřed stejně smýšlejícího davu (skupiny) bojovným a útočným.

Již proto by měla společnost dost důvodů, aby netrpěla organizované spolky homosexuálních. Ale to věru není je- díný důvod, ba není ani nejdůležitější. Jiný jsme už nazna- čili: homosexuální se obvykle stávají nepřáteli života a jsou zamilováni do smrti, poněvadž „opovrhují“ základními prvky života. Kdykoli se „mužským spolkům“ podaří nabýti roz- hodného vlivu, řítí se (s jakousi touhou po smrti) do „hrdín- né katastrofy“, do „titanského zániku“ a strhávají sebou ovlivněnou společnost.

Je pochopitelné, že homosexuální tíhnou k mládeži. Po- volovati homosexuálním spolkům činnost neznamenaloby jen ne- bezpečí, nýbrž jistotu duševní zkázy mládeže. K mládeži pudí „mužské spolky“ už pouhý pud. Zmocní-li se však vedení, utvářejí tito vůdcové mládež ke svému obrazu. Ostatně, všichni „vůdcové“ mají hlavní přání: aby jejich moc zůstala věčná. A poněvadž přirození lidé, kteří radostně milují život, nechtějí se na věky oddávat „heroickému titanismu“, musí vůdcové svěsti mládež včas k nepřátelství života, k „mužné- mu“ životu. Hochům, kteří ze srdce milují své dívky, ani ne- napadá, aby opovrhovali životem a milovali válku.

Homosexualita a fašismus.

Není po předchozí úvaze naprosto zřejmé, že a proč je fašismus spojen s homosexualitou?

Neboť, pokud fašismus vůbec vyvinuje nějaký vlastní životní styl, je to styl „mužství“. Tuto skutečnost neodstraní ani „normálnost“ některých fašistických vůdců ani fašistická propaganda pro porody, ani popravy jednotlivých homosexuálních podvůdců. Homosexuální se cítí neodolatelně přitahováni fašismem. Ani 30. červen 1934, ani Henleinův „odstup“ od Ruthy na tom ničeho nezmění. Naopak, podrážděné odmítání homosexuality, které se z fašistického tábora tu a tam ozývá, jen potvrzuje, že fašismus sám cítí, jak je mu homosexualita blízka. A totéž pociťují i homosexuální, vědouce, že nemusí brát příliš vážně příležitostně paličské proslovy „o tom svinstvu“. Dalo by se jinak pochopit, že lidé, jako Rutha a Rohn bez vnějšího nátlaku i po 30. červnu 1934 měli tolik odvahy, aby vytrvali na vedoucích zahraničních místech německého nacismu? Spatřovali (a právem!) skutečnou příčinu poprav z 30. června 1934 v politické opozici popravených a chápali, že důvody, oznámené veřejnosti (totiž homosexualita Röhma a druhů) byly jen záminky. Instinkt homosexuálních je vede správně, pudili je k fašismu. Je možné, aby někdo přehlédl, že organizační formy fašistického života jsou typické „männerbundy“? „Arbeitslager“, „SA“, „SS“, „Miliz“, „Schulungslager“, „Ordensburgen“, „Sturmscharen“, „Blutbrüderschaften“ — nic, než spolky mužů, kteří se konečně smějí využít a vtisknout celé společnosti své znamení. Co jiného než vědomá nebo potlačená homosexualita je všechna ta vášeň pro armádu, ta nepopsatelná ješitnost při vybírání a oblékání různých uniforem, zásadní vyloučení ženy z veřejného a společenského života?

Nemoc, kterou jsme zjistili, není jen německá. Uctívání „mužství“ je mezinárodní nemoc naší doby. Dříve snily o mužské brutalitě pouze nervosní ženy a to nebylo celkem důležité. Dnes však začínají „mužství“ zbožňovat muži. A to je ohromné nebezpečí. Kultuře, již se zmocňuje homosexualita, hrozí nejdříve sterilnost a pak smrt. Dokazuje to celá řada historických zkušeností — především to dokazuje hrůza posledních několika let, kterou jsme prožili.

dopisy

Ještě o „Zástupech“

I.

Milý pane redaktore,

opožděně a jako Pilát do kreda se dostávám k debatě o Šaldu. Nechci v ní mluvit, než k jednomu bodu, a prosím Vás, abyste mi k tomu dal místo.

Snad mám ještě Vám vysvětlit, že za života Šaldova jsem s ním byl nejdříve ve sporu, a musil jsem nést důsledky toho. Ale po jeho smrti bych pokládal za zbabělé nepromluvit, když je nesprávně uváděn v souvislost s hitlerismem.

Ferdinand Peroutka, když mluvil na těchto místech o statistických československých občanů, kteří přišli pozdravit zesnulého velkého presidenta, zvolil pro ně jméno zvlášť čestné: Zástupové. Není to slovo nové, nýbrž bylo kodifikováno knihou nejčestější, Kralickou biblí, a každý, kdo ve slově nepoznává jen jeho pojmový obsah, ale i jeho vývoj, citový přízvuk, ví, jak se liší od slov jako shromáždění, shluk, davy, množství. Je to slovo starého náboženského pathosu, a v době

pathosu všennárodního a všestátního je překrásně volil Peroutka. Je to slovo Kralické bible, která nebyla jen biblí, ale studnou vědomí české sounáležitosti, studnou materštiny, jež dýchla Čechami na exulanta dávných let jako na nás, otevřeme-li ji dnes, doma či v cizině: „Hospodin zástupů (jest) s námi, hradem vysokým (jest) nám.“ (Stačilo by srovnat pojem zástupů s německým Heerschar — na stejném místě v německém překladu čteme der Herr der Heerscharen, aby bylo hned patrné, nakolik tu práci jazykovou korigoval bratrský světový názor.)

Proto nemohu souhlasit s Edmondem Konrádem, když píše ve svém novém posudku o Šaldových Zástupech: „Ale od času, co jsme viděli Zástupy (s velkým zet!) se radit, nedobrovolně i dobrovolně, za hákový kříž, jejich psychologie se nám nezdá tak jednoznačná...“

Nestojím o polemiky a nehledám jich, naopak. Ani se v nich nevyznám. Ale čtu-li, že Šaldovi Zástupové jsou uváděni v souvislost s hákovým křížem a jeho davy, chci upozornit, v čem si nerozumím s Konrádem. Konrád i já víme, že Šaldovo drama, započaté r. 1919 (kdy autor ještě nebyl, pokud vím, příliš blízek krajní levici) není nepodobno způsobu, jímž byly psány staré morality a že tedy jeho postavy nejsou jen samými sebou, nýbrž že idealisticky podávají typy společnosti. Snažil jsem se tuto typisací podtrhnout tím, že jsem co nejvíce omezil t. zv. scénický dav nebo kompars a sošně pojatým začátkem ještě zdůraznil protinaturalistický způsob autorova tvoření jevištních postav. A v jejich galerii se ne setkáváme jen se zabijedli, reptaly a anarchisty, ale i s Matoušem, duchem kázně a řádu, básníkem a jinými. Ano, s básníkem, který mluví o svobodě tvoření.

Snažil jsem se zdůraznit jiné věci, než viděl Konrád: české mravní meditace i aktivní vyznění hry. Stádnost začátku je na konci hry přece překonána? „Bůh bude bydlet nyní v zástupech a vybuduje si je znova a přestaví v duchu a pravdě...“ Už jen v těch dvou slovech: vybudovat, přestavět je obsažen ne nějaký Befehl, ale skutečná niterná práce. A v závěru: „Co chtěl, čas dokoná za něho: neboť najal jej jako dělníka k práci nikdy nekončící... Čas, pravím, dokoná již dílo jeho — čas a my — spojenci jeho, dnešní i příští... I položte mrtvolu jeho jako oběť do základů nové živé budovy lidské —“

Má otázka zní: mohu při těchto slovech vzpomenout třeba jen na chvíli na onoho boha, rodícího se z německé krve pro novoněmeckou církev? Nepřipomene to spíš nám tábořský požadavek, aby každý lidský zákon byl „vyprázdněn“, t. j. neplatným učiněn, protože každý bude mít psán zákon boží ve svém srdci? Není obsahem kusu cesta od křesťanské anarchie k vyjádření duchovní demokracie a pospolitosti národů? V Zástupech je přece na konci věta: „Vy všichni vspolek a každý z vás — a nejen vy, nýbrž všichni národové a všichni lidé světa — jste zárodečné údy příštího jednotného božského těla, svatého a neporušitelného ve věčnosti.“ Jaký je v tom autokratický stát?

Že hledání náboženského smyslu politického dění není tak zcela nečeské, svědčí mi věta: „Já jsem viděl v politice nástroj, cíl mi byl náboženský a mravní.“ Kdopak ji řekl? Ovšem, T. G. M.

Nikdy jsem si neuvědomoval úlohu materštiny tak silně jako při oněch Konrádových slovech. Nejde jen o slova, ale i o jejich tradici, která přece není než kulturní paměť. Šaldovi neporozumí přesně nikdo než Čech, který rosti v našem kulturním světě, a který v jeho slovech slyší úsilí o nové prožití otázek, na př. Chelčického nebo mnoha jiných mužů, otázek o mravní pospolitosti, o mravní společnosti. Nedovedu ani vyslovit, jak hluboce pociťuji křivdu, jaká se stala takovému Šaldovu úsilí, třeba divadelně ne zcela dokonalému.

S těmi názory je možno nesouhlasit, ale ne jim nerozumět. Vykládat je hákovým křížem. To je křivda.

V Hovorech s T. G. M. je věta: „My vždycky budeme maličká minorita ve světě, ale když něco pořídí malý národ se svými malými prostředky, má to zvláštní a nesmírnou mravní cenu, jako ten vdovín groš.“ — Nevím, snad se zdá Konrádovi, že svými Zástupy přidal Šalda k dávným i nedávným úvahám o Bohu, politice a lidu také jen groš. Aspoň s hlediska divadelního. Pociťoval jsem vždycky, že je to také takový vzácný vdovín groš. A ten se nesmí jen tak vyměnit.

S mnoha pozdravy jsem upřímně Váš *Jiří Frejka.*

II.

Vážená redakce!

Dílo Šaldovy a šaldovské bolesti „Zástupové“ jsou, zdá se, osudově předznamenány. Jakmile se dotknou scény, následuje výbuch. Také letošní obnova dramatu na scéně Národního divadla neušla tomuto osudu zcela ve stylu autorovy osobnosti. Článek Edmonda Konráda v 41. čísle Přítomnosti o „Zástupech jindy a nyní“ obsahuje vážný časový přesmyk a několik nedorozumění, která bych tu rád korigoval.

Edmond Konrád píše: „Zástupové“ byly napsány v letech 1919—20... našly F. X. Šaldu na krajní levici.“ To je omyl, předsunutí tak zvaného Šaldova levičáctví o několik let. Šaldovo „levičáctví“, tolika výhradami zaklausulované, je data aspoň o tři, čtyři leta pozdějšího. Padá do doby, začínající dlouho po napsání Zástupů a končící v době před jejich premiérou v roce 1932. V době, kdy Šalda pracoval na „Zástupech“, byl nejradikálnějším orgánem, do kterého Šalda psal, tuším agrární „Venkov“. Zástupy také nejsou dedikovány ani Leninovi, ani Bohumíru Šmeralovi, ba dokonce ani Aloisu Munovi, ale Otokaru Březinovi.

Autor článku charakterizuje „Zástupy“ jako „hru mystickou a sociálně revoluční, s programem diktatury proletariátu“. Tady je omyl hned několik a do sebe vpletených. „Zástupové“ nejsou hrou mystickou. Tu a tam užitá biblická čeština je prvkem stylisačním, methodou, kterou se básník látky zmocňoval, právě tak jako jinde užitá dialektismy, žargon vojácký a vojenské termíny technické. Místo hra „mystická“ dlužno použít termínu „náboženská“ (o tom bude ještě řeč), a i pak třeba termín postavit do hierarchického poměru k pojmu: sociálně revoluční. „Zástupové“ jsou hrou sociálně revoluční se zaměřením náboženským. Jejich programem je mnohem spíše království boží na zemi než diktatura proletariátu. Osвобоzení sociální je jenom jednou etapou na cestě k němu. Což budiž dokázáno.

Složitá motivická stavba „Zástupů“ se opírá o čtyři pilíře, o čtyři základní motivy: motiv vůdce, motiv jeho materiálu, zástupů, motiv věčné tvorby a motiv Boha. Motiv vůdce: Lazar, vedený myšlenkou „osvobození člověka“, hněte z beztvareho, neorganizovaného davu — do něhož se slévají pramínky individuálních bolestí — organizovaný tvar, to je zástupy. Osobní zvlnění, způsobené Martou — žena jako ele-

ment rozkladný! — způsobí Lazarovo vyšinití. Lazar nedovede smířit svůj osobní svět se svým posláním vůdcovským, vraždí z pohnutek osobních, přestává být vůdcem a stává se diktátorem, odpadá srdcem od zástupů, zrazuje svou myšlenku, dopouští se tragické viny a pyká za ni tím, že přináší sebe za oběť, splývá jako nepojmenovaná částice se zástupy a padá v nich a za ně. Právě jeho smrt přehodnocuje neorganizované davy v prvek vyšší, duchovnějšší, v zástupy. Tu je předjata jedna myšlenka, vyslovená Šaldou na studentské přednášce o české a německé literatuře nějaký čas před smrtí a tiskově tuším nezachycená: kolektiv se má organicky skládat z dobře organizovaných buněk jako lidské tělo. Kvalita buněk zvyšuje kvalitu celku.

Nevím, proč se Edmond Konrád domnívá, že by se tato kritika diktátorského typu neměla hrát právě dnes — i když evropští diktátoři zuří sebe nesmyslněji. Proto by se zrovna měla hrát. Právě tak nevím, proč hledá Edmond Konrád rozpor v kázání Lazara v prvním aktu a masarykovským křesťanstvím. Šalda, charakterizovaný autorem, v jednom článku a v jedné své periodě jako krajní levičák, jako mystik a nakonec jako katolík, vkládá do úst Lazarovy věty: „Ano, i zabijet smíte, pravím vám, zabijíš-li ne za sebe, sobecky, z návalu hněvu nebo vášně, z pomsty osobní a z rozkoše osobní, nýbrž za ni... za Myšlenku a z Myšlenky.“ Tato myšlenka, jak je zcela jasně řečeno několik vět před tím, je „veliká myšlenka osvobození člověka“. Myslím, že to jsou věty, jichž mohl užít Masaryk při formování legií. Tento velký humanista nedával svým vojákům přece kulometry, děla, pušky a bajonety, aby jimi šimrali nepříteli na patách.

Ale jděme dál. Do jasné a dovršené struktury, vystavěné z motivů vůdce a zástupů, vpadají uprostřed hry dva motivy nové, opět typicky šaldovské: věčná tvorba a motiv Boha, lépe řečeno motiv tvorby Boha, neboť Šalda je na rozdíl od hledačů Boha stavitelem Boha, bohostrůjcem. Vede soubor s Bohem, zápasí s ním o svět lepší, než jak jej udělal. V dramatu to dělá třemi stále novými a vyššími formulacemi Boha: Bůh osobní, Bůh zástupů, Bůh ukrytý, Deus absconditus. Tímto termínem Pascalovým a pascalovským, nedořečeným a nedosaženým, končí úmyslně nedostavěná stavba myšlenková. Nedostavěná proto, aby dala platformu pro stavbu další a vyšší: z davů jsou zástupy, Lazar, který svou vinu smyl smrtí, je kladen do základů společenské stavby, jsme o jeden plán výš nad počátkem dramatu a zduchovnělé zástupy čekají na nového Lazara, aby je vedl třeba přes novou okliku, novou vinu a nové vykoupění dál a výš za srdcem Douglasovým, to je za dál a výš hozenou novou formulací Boha.

Základní myšlenkou této etapy závitnice, rozkroužené do nekonečna, je „revolucí k Bohu“. Myslím, že to je myšlenka, kterou podepsal svým životním dílem i Masaryk, a nevidím potřebu kopat mezi dvěma velkými mrtvými letošního roku umělé příkopy právě tam, kde mají společného jmenovatele: v náboženství — třeba dobývaném od každého jinak a s jiné platformy.

Boh. Mathesius.

*Mladí mohou nejlépe užít výhry v třídní loterii -
Mohou vybudovati i zlepšiti si existenci!*

TISÍCE KRÁSNÝCH PŘEDMĚTŮ - TISÍCE KRÁSNÝCH DÁRKŮ! KAREL KELLNER V PRAZE

zřídil na Václavském náměstí č. 25 na nároží paláce pojišťovny Generali, nové vzorné papírnické, které je svou vnější i vnitřní úpravou, neméně však svým vynikajícím výběrem zboží skvělou pozoruhodností Prahy. Jakostní spolehlivá zlatá pera, jemné dopisní papíry vybraného vkusu a jiné papírnické zboží pro každou potřebu.